

Üldözött költészet

KITILTOTT, ELKOBZOTT, PERBE FOGOTT VERSESKÖTETEK
A HORTHY-KORSZAKBAN

MARKOVITS GYÖRGYI

A költészet nem a Horthy-korszakban vált először veszélyessé az uralkodó osztályok számára. „Óh szent költészet, mint le vagy alázva, Miként tiporják méltóságodat Az ostobák...” — írja *Petőfi A költészet* című versében 1847-ben. Közismert igazság, hogy éppen azért, mert a politikusok századokon át a nép ellenére politizáltak, hazánkban a költészet fejezte ki legerőteljesebben a nemzet legjobbjainak vágyait, törekvéseit s vált az egész dolgozó nép szószólójává. A legnagyobbak tollából már a múlt században is együtt hangzott a nemzeti és a társadalmi haladás igénye.

A szocialista költészet kezdetei a századfordulóra nyúlnak vissza. A valóban osztályharcos költészet azonban a Tanácsköztársaság leverése után született meg. Ebben az időben már nem csak egyes verseket, de egész köteteket tiltott el az olvasótól a rend kultúrára: a cenzor, az ügyész. A horthysta cenzorok elsősorban a nyíltan osztályharcos költészetre figyeltek fel.

Marx Viták a sajtószabadságról c. cikkében azt írja, hogy „az ellenzék mutatja egy társadalom színvonalát”. (*Karl Marx és Friedrich Engels Művei*. I. köt. 1957. 38. l.) A szemben állók osztályhelyzete és kritikájuk tartalma élesen megvilágítja a kritizált társadalom igazi arculatát. A marxi megállapítás igazságát bizonyítja a Horthy-korszak kulturális ellenzéke is. Bátran állíthatjuk, ha csupán az üldözött irodalom s ezen belül a költészet ismeretében kellene megítélni a korszak osztályjellegét, társadalmi lényegét, ugyanarra a következtetésre jutnánk, mint amire a történetírás jutott a gazdasági és politikai dokumentumok alapján: a Horthy-rendszer szűk osztálybázisra támaszkodó, népellenes, fasiszta jellegű diktatúra volt.

Eddigi adataink szerint mintegy 55 haladó szellemű baloldali verseskötetet tiltottak be, koboztak el, illetve sújtottak a postai szállítás jogának megvonásával, kitiltással. Az egyes tiltott versek számát nehéz, szinte lehetetlen megállapítani. Így együtt a költészetet sújtó retorzió — az egész üldözött irodalomhoz viszonyítva (mintegy kétezer könyv) — látszatra nem jelentős. De ha tekintetbe vesszük, hogy a kiadók általában tőkés kézben voltak, s verseskötetek megjelenítése nem jelentett „üzletet”, hogy voltaképpen az egész tárgyalt időszakban kevés verseskötet jelent meg, azok közül is sok a szerző kiadásában; továbbá, hogy a kényszerrendszabályok sorában a megfélemlítésen, az elkobzáson és vádemelésen túl jelentős szerepet játszott a cenzúra léte: egész kötetek megjelenésének úgynevezett szelíd megakadályozása, megjelenő kötetek megcsonkítása — általában: a „keresztény nemzeti” kultúrpolitika egész nyomasztó légköre, mely sűrűn ezópusi utakra kényszerítette a költőt —

akkor ez a fenti adat már korántsem jelentéktelen. Hozzá kell fűzni még azt is, hogy a hatalom képviselői a versek nagy részét meg sem értették, így a költészetet nem is tartották olyan veszedelmesnek, mint a prózai műveket. A hatósági üldözés célja nem utolsósorban a „légkör” szabályozása, a megfélemlítés lehetett, és nyilvánvaló, hogy megnyerni vagy legalábbis megszelídíteni igyekeztek az írástudókat.

A betiltott kötetek művészi érték és mondanivaló tekintetében egyaránt rendkívül eltérőek. Találunk közöttük egyszerű, kiforratlan szocialista vagy szocialisztikus költészetet, találunk anarchista, „izmusos” verseket, ma már klasszikusnak elismert művek mellett. Az üldözött költők művészi és emberi magatartása sem egységes, mégis, a betiltott versesköteteken egy azonos uralkodó tendencia vonul végig: valamilyen módon mind kritizálja, támadja Horthy-Magyarországot, az ország uralkodó klikkjét.

A tizenkilences kommünt követő fehérterror könyvégetései formálisan megszűntek ugyan a bethleni konszolidáció után, de szellemük mindvégig rányomta bélyegét a huszonöt év kulturális politikájára. A könyvégetés helyébe lépett a gondolkodás bénítása, a postai szállítás megvonása, betiltás, elkobzás, vádemelés, fegyház. 1919 és 1944 között szinte minden esztendőben tiltottak be versesköteteket. A haladó, osztályharcos költészet üldözésének intenzitása azonban időszakonként változik. Több a betiltás a húszas évek elején, azután „enyhébb” idők jönnek, a „fügefalevél-demokrácia” időszaka, majd a nyílt faszálódástól, különösen a háború kitörésétől kezdve — amikor ismét életbelép

az előzetes cenzúra — újra felszökik a költészetet sújtó intézkedések száma. Sok a betiltás 1930—33 között, a világgazdasági válság és a munkásmozgalom fellendülésének idején.

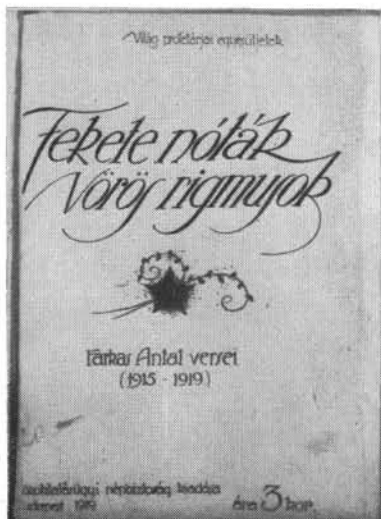
A Tanácsköztársaság leverése után a magyar forradalmi szocialista irodalom kettészakad. Itthon az akasztófák és börtönök árnyékában egy időre elnémul az irodalom. A hazai költészet fejlődésében 1919 után új korszak kezdődik. Talaja az ellenforradalomé, de útját a kommün emléke, az illegális kommunista párt s az élő Szovjethatalom világítja meg. A súlyos társadalmi ellentmondásokkal terhes helyzetben csak olyan ellenzéki irodalom fejlődhet ki, melynek fő törekvése, hogy reálisan ábrázolja a kor valóságát, a dolgozó nép érdekeit.

A magyar forradalmi szocialista költészet másik ága az emigráció. Először Bécsből, később Berlinből, Párizsból, Pozsonyból, Kolozsvárról s legfőképpen Moszkvából — az egyre

erősödő fasizmus idején Moszkva az egyedüli és fő emigrációs központ — küldik cikkeiket, regényeiket, versesköteteiket azok, akik bízva bíznak a második magyar Tanácsköztársaság megvalósításában.

A „lázító” verseket, versesköteteket tehát elkobozták, megsemmisítésre ítélték. A betiltott kötetek majdnem teljes számban megtalálhatók az Országos Széchényi Könyvtárban, amely megkapta a köteteket a nyomdától, mint köteles példányt; időnként az ügyészségről „remotaként” kezelendő anyagnak; Posta Vezérgazgatóságtól a postán lefoglalt könyveket; s kapott ajándékként is ilyen kiadványokat, mint nemzeti könyvtár. Érdekesek azok a verseskötetek, melyeken ma is látható a régi „Zárt anyag” szövegű sárga cédula, sőt több olyan ügyészségi példányunk is van, melyekben az inkriminált vers vagy verssorok mellett ott láthatók a cenzori megjegyzések, felkiáltójelek s a vád alapjául idézett törvénycikk.

*

1919 végén a fehérterror miniszterelnökének, Friedrich Istvánnak szeptemberi rendelete nyomán (a Tanácsköztársaság összes kiadványainak megsemmisítéséről) fellángoltak a könyvmáglyák. Marx, Engels, Lenin, Kautsky, Kun Béla, Szabó Ervin, Vandervelde és mások művei mellett ott égtek el a mátyásföldi gépgyár falai között a proletárdiktatúra alatt megjelent verseskötetek is. Ott égett el a Farkas Antal szerkesztette *Proletárok verseskönyve*, melyben megtaláljuk *Petőfi A nép, Az országgyűléshez, A nép nevében c.* verseit; *Ady A hadak útja, Magyar jakobinus dala, Az Isten harsonája, Proletárfiú verse, A Délibáb üzenete, A grófi szérűn c.* költeményeit, a *Marseillaise-t* és más forradalmi verseket. Ott égett el *Bodrogi Zsigmond Virradóra c.* kötete, mely a költő 1905 és 1919 között írt verseit tartalmazza. Népdalszerű verseiben a falusi szegénység biztatása mellett:

Nos, aratólegények,
Hisz én is veletek tartok,
— Ha magatoknak arattok!...

(Fölszántom az ugart...)

fölszendül a „Föl, föl ti rabjai...” (Nótásország, Magyarország, Szabó Ervinnek lelkes szeretettel!)

Érthető, hogy tűzhálásra ítélték Farkas Antal *Fekete nóták vörös rigmusok c.*, a Közoktatásiügyi Népbiztosság kiadásában megjelent kötetét. Szép *A vörös katona indul c.* verse:

Apám csatája ment
Búsan mogorván,
Sodorta az a szürke regiment,
Mint levelet az orkán;
Valahol oszt' levágta, eltemette,
Varjú se károg tán felette,
Csak édes szülém várja, hogy
Megveri még az ablakot,
De én azt mondom, hogy ne várja —
Inkább varrjon kend piros pántlikát
Az én sipkámra!

A fehérterror máglyái vártak a munkásosztályhoz halálig hű *Gyagyovszky*
Emilnek a Népszava kiadásában 1912-ben megjelent *Ünnepet várok* c. kötetére
is, melynek mindenén verse az ember, a munkás győzelmét hirdeti.

Ha eljő majd a végítélet napja:
Jármát az ember-állat földre csapja.
Gyűrött arcán rózsák teremnek.
Szikrája kél a besüppedt szemeknek.
Kérges kezek egymásra lennek,
Összeformnak a testvér-lelkek
S ahol eddig csak gyász borongott:
Dallal várják a kelő tűzkorongot.

Az Igazság fehér palástban
Kikél a sírból, hol eddig aludt
S a zúgó, bűgő harci harsonákkal
Fölébreszt pusztákat, várost, falut.
Megmozdult ami élt és ami él.
Sirok felől is dalt hord szét a szél:
A forradalmak izzó énekét...

A harsonák hívó szavára
A föld, a tenger megreteg.
És szedelődzködnék útrakészen
A régen elhalt emberek.
A szerte-mállott csontszilánkok,
Az elporladott agyvelők
Egymásra lennek, összefognak,
Megment élőkké lesznek ők.

S hogy ember porcikák mozdulnak:
Tornyok ledülnek, gyárfalak lehullnak,
Halomra roskadnak a templomok.
A tenger mélye is dohog:
Akiiket elnyeit, visszaadja,
Emberlakott lesz minden partja.

A tölgyek is derékban elrepednek:
Lombotfakasztó életnedvek
Ember-rostok adták az erejét.
S e nagy ünnepen im csodák történnek:
Mind visszahódítja helyét!

Hát harsanjon meg az a kürt!
És mozduljon meg minden, ami holt,
Az ítéletre gyűljön össze mind,
Aki másoknak rabja volt.

Komját Aladár neve már az első indexen is szerepel: *Új Internationale* c. verseskötetét ítélték tűzhalálra.

Ugyancsak az 1919-es indexen találtjuk *Peterdi* Andornak *A föld énekel* címmel a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja által kiadott forradalmi verseit, melyekben lángoló lelkesedéssel énekli meg a győzelmet:

Előre, most csak egyszer, utoljára,
Te vagy a győztes messiási gárda,
Minden proletár ujjongva idéz:
Vörös vitéz, vörös vitéz!

(*Vörös vitéz*)

Elégették a Közoktatásügyi Népbiztosság által röplap formában kiadott *Eszméletetek föld robotosai* (Somlyó Zoltán verse) és *Magyar földműves nép...* című verseket.

Máglyára vetették *Várnai Zseni Forradalmi verseit*, melyben a költőnő ma már mindenki által ismert híres költeményeit találjuk (*Vörös május, Forradalom, Katonafiainak, Munkanélküliek, A háború, Proletáranya* stb.); máglyára vetették *Vörös Tavasz* c. kötetét is. A címadó vers a proletárforradalom végleges győzelmébe vetett hitet fejezi ki.

Már tudtam én, mikor orkán és szélvész
Vad hófúvás űzött és üldözött.
Már tudtam én, mikor mint zord vadonban,
Úgy bújdosunk az emberek között,
Ó tudtam én, hogy egyszer el kell jönni,
Vadonerdőbe egyszer be kell törni,
A tavasznak.

Én tudtam már, mikor fészünkre törtek.
Mert férfi kellett, drága férfikar,
Hogy öljön és ha kell halálra haljon
És zengett, zúgott, tombolt a vihar.
A testünket szöges csizmákkal törték,
A tavaszt benne mégis meg nem ölték,
Világra jött.

Világra jött, mert mérhetetlen lázban
Világra hoztuk, ó szent lázadás!
Szent tűz, amely tiprott szívekben érett,
S kiáradott, ó áldott áradás.
Kiáradott, mint vad vizek tavasszal,
Gátakat seprő haragos haraggal,
S tengerré nőtt.

Tengerré nőtt és hullámok taréján,
Roncsokban úszik a kevély hajó,
Amely egy tengert leigázni vágyott,
Ám él a tenger, él a lázadó.
Ám él a tenger, örök élet ágya,
Vizek tisztító szent nagy áradása:
Gáttördelő.

És élni fog, amíg a vizek élnek
Míg a mélységben láz és tűz dohog.
Amíg a földön életek fakadnak,
Amíg a szívekben egy szikra lobog.
Ó élni fog az örök élet ágya,
Népek tisztító szent nagy áradása:
Vörös tavasz!

Magyar földműves nép, munkáld meg a földet.

Új élet tavaszra virradt a magyarra,
nem szelírkedik már urak birtokán,
Leitfutek örökre a rabizogatókól,
már meg lépén, a gégén, mokány!
Ki a földet hűsíti, az a gyümölcsre,
azé a tavaszra, mely lelket betölt...
Magyar földművesnép, menj ki a mezőre,
munkáld meg a földet, mert tiéd a föld!

Eddig ha dolgoztál, csak szegény munkából,
mert hogyha kenyéret, az ur kirugott.
Mehetnél világra rongyosan, szegényen,
kezébe vehetéd a koldusbotot.
Forradalmi szelők pirosok viharja
úri zsarnokságot örökre megölt...
Magyar földművesnép, menj ki a mezőre,
munkáld meg a földet, mert tiéd a föld!

Estén másképp lesz már, az ur csak kenyéret
és aki kenyéret, az az is egyéket!
Magyar földművesnép, most mutasd meg nekik,
hogy azoknak kalaszba a magyar megyek!
A földi gyöngye gyermek, ha macca gondozása,
nem hoz az grimaszoktól, zöld ribai nem öl.
Magyar földművesnép, menj ki a mezőre,
munkáld meg a földet, mert tiéd a föld!

Hogyha nem dolgoztok, éhen kell itt halni,
fölburul a kordé, megdöglik a lé,
Ki a magot gondtal nem veti a földbe,
kenyerünk rabolja, hazatruó!
Akkor aztán sön majd a ura gyér a szarnok,
aki szorankból egy seket megöl.
Magyar földművesnép, menj ki a mezőre,
munkáld meg a földet, lásd tiéd a föld!

Eszméjletek föld robotosai.

Mindég is robotos volt a magyar lélek,
csak kapcsaja volt itt a paraszat.
Nyúta a bédét az állam, az egyház —
van-e kedve hozzá, nem kérdésték azt.
Urak kapcsaja, földnek rabizogója
s börtöbe léte legkisebb gyász...
Eszméjlen végre, jussza öntudatra
az agyonkínzott, állítport falu!

Szabad szelőkben a forradalomnak
rég bitangrendszert rabigába dől.
Proletár kezében subag már az ostar,
mely az urakban szított szelők.
Testvére szentesült a falu s a város,
egyénis méltó állt az éhs s a gyász...
Eszméj len végre és jussza öntudatra
te agyonkínzott, állítport falu!

Parasz, hogy látzák! Parasz, hogy jöndek!
s pokol türelvél rége elmond!
Ámde a magyar nép megöszött a harcra,
minden türes politik sem birnak velünk!
Ha kell: körmeinkkel állunk helyt megunkért,
mink a jövő, mely piros hajnal...
Eszméj len végre és jussza öntudatra
te agyonkínzott, állítport falu!

Piros lobogókon ott lang az igazság,
nem léte s fért, ha most léte!
Vörös hadserggel harcol a jogért
titén, viron éti a magyar proletár!
Pirus kezünkkel legyőzöl a szelők
szelők ki vidáman minden kis zsalo!...
Eszméj len végre, jussza öntudatra
felzabodott, drága, sok magyar falu!

Az ellenforradalmi rendszer úgynevezett konszolidációs, a *Bethlen* István miniszterelnökségével fémjelzett korszakában — 1922 és 1929 között — 14 esetben találkozunk közigazgatási illetve bírósági versüldözéssel. A 14 „eset” a következőképpen oszlik meg: 9 kitiltás, azaz a postai szállítás jogának megvonása, és 5 betiltás, illetve perbe fogás. E néhány számadat mutatja, hogy a cenzúra éle elsősorban a külföldről beáramló költészet ellen fordult.

Az első hazai betiltott kötet 1922-ben jelent meg: *Fenyő* László *Az építés orgonája* c. műve. A betiltás oka szeméremsértés, s a költő valóban úgy látszik, mintha csakis a férfi-nő viszony örök problémáinak kutatója lenne. De ez csak a felület. Egy felfordult világ minden jelensége felfordul, a költői tudat ezt tükrözi, s így *Fenyő* társadalombírálatá is rendkívül szimbolikus. Kiforratlan, fiatal még, útjának egészen az elején jár. A „keresztény” szellemet hirdetőknak mégis hangosan odakiáltja: „Éljen az Antikrisztus”.

Fenyő László sok évvel később, már mint elismert, jelentős költő, az egész rendszer kultúrpolitikáját mutatva meg, a következő interjút adta a *Magyar Hírlap* munkatársának:

„A mult évben 360 pengőt kerestem a verseimmel. Ez a megélhetésre édeskevés, munkát vállaltam hát a Baumgarten-könyvtárban, azonkívül németből meg franciából fordítok. Ha agyondolgozom magam, megkeresek havi 150 pengőt. — Jó lakás, rendes étkezés meg ruházkodás ilyen fizetés mellett, persze álom marad. Boldogság számba megy, ha a hónap közepén biztos lehetek abban, hogy elsején kifizethetem a hónapos szobámat. Vannak, akik arról beszélnek, hogy a költőt a társadalomtól kivételes jólét illetné meg. Én örülök, ha a mindennapi villamosjegyet megválthatom... én még azokhoz a szerencsésekhez tartozom, akik verseik ötven százalékát el is tudják helyezni. A legtöbben mit tehetnek? Tehetetlenül és kiszolgáltatottan érzik, hogy a betevő falatért való szélmalom-harcuk mint őrli meg tehetségüket, alkotóerejüket.”

Fenyő Lászlót 1944-ben a fasiszta rendszer elpusztította.

A cenzúra vörös irónja áthúzza *Kassák* Lajos „*Világanyám*” című kötetét, mely Bécsben jelent meg, 1921-ben. A proletárdiktatúra bukása után *Kassák*-nak is menekülnie kellett. Igazi irodalmi és politikai központ alakult ki körülötte az emigrációban. A kitiltott kötet legszebb verseivel egy harsány hangú, zengő pátosú szocialista forradalmár költő szól:

Márciusok aranyhullámain beszéltetem magamból.
Testvérek! Ó megharcolt kezek találkozása isten előtt.
Napok reménytelenségek zászlóznak.
Sikolytás
mindnyájunkért,
akik most szörnű reflektorok alatt állunk, összetört
lámpásokkal a szemünkben.
Csak állunk s fölborzolt álmaink szétesurognak az
éjszakában.
Szívünkön szeretettűzmáglyák szenvednek.
Oroszország!
Árva homlokunkon énekelnek a megbolondult öklök.
Oroszország! Oroszország!
Durunggal, késsel, csizmasarokkal és gépfegyverrel
szakított sebeink
bibor dieséretgyertyákkal világítanak feléd.
Ó elsősülött testvérünk.
Győzelem! Győzelem! Győzelem!
Moszkva lealázkodott tornyai fölött megállt az új csillag.

Határok föltüskézett határokat zabálnak.
Megharcolt emberek gyökeresedünk a térben.
Örömváltás.
Győzelem!
Győzelem!
Győzelem!

(Márciusok)

Kassák a kor minden modern költészeti formaeszközét végigkísérletezi, hogy kifejezze önmagát, osztályát — s ami megkülönbözteti sok proletárköltőtársától: az egész kétségbeesett emberiséget. A hit soha nem tűnik el belőle:

Mi nem vagyunk tudósok, se méla, aranyszájú papok
és hősök sem vagyunk, kiket vad csinadratta kísért
a csatába
s akik most ájultan hevernek a tengerek fenekén,
napos hegyeken
és a ménkövert mezőkön szerte, szerte az egész világban.
A kék firmamentum alatt most bitang vérben fürdenek
az órák . . .
De mi már távol vagyunk mindentől. Ülünk a sötét
bérkaszárnnyák alján:
szótlánul és teljesen, mint maga a megbontatlan anyag.
Tegnap még sírtunk s holnap, holnap talán a mi
dolgunkat csodálja a század.

Új színeket keverünk s a tenger alá új kábeleket húzunk
és megejtjük az érett, pártalan asszonyokat, hogy új
fajtát dajkáljon a föld
s örüljenek az új költők, akik az idők új arcát éneklük
előttünk:

RÓMÁBAN, PÁRIZSBAN, MOSZKVÁBAN,
BERLINBEN, LONDONBAN ÉS BUDAPESTEN.

(Mesteremberek)

A proletárdiktatúra bukása után Berlinbe menekül egy fiatal magyar költő. A *Fiatalok Könyvei* c. sorozatban lát napvilágot szerény, 42 lapos verseskötete, melyet a kurzus Magyarországá kitilt az országból. A Versek *Hernád- (Hercz)* Györgyöt korai és talán legforradalmibb időszakában, eszmei és formai forrongás közepette tükrözi. *Nyomor* c. versében így ír:

És milliók piros sapkáját húzom a fejemre
Így keresem most újra az álmok jobb értelmét
Beállok a seregbe és megmarkolom a biztos fegyvert . . .

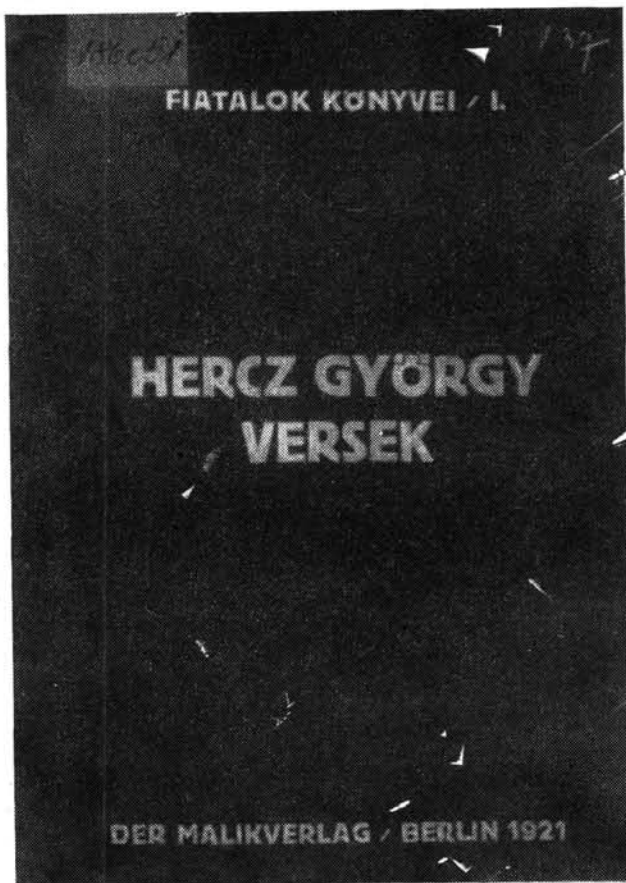
Bús életünkkel megöljük a Bűnt is
És igazabb szívünket temessük a jövő Embere alá.

Hitet tesz a párt mellett

Óh, kik atomjai vagytok az egyetlen kikovácsolt
Biztosságnak

Harcokon túl:
Érzitek a nagy Szív vonzóerejét
Felelősek vagytok a Testvéremberért
Politikán túl:
Minden életépítő szegények családja
Csak soraitok rendje menti meg a Világot.

(A pártnak)

Még szerelmes verseit bevezető ajánlásában is vállalja a kommunista sorsát, a harcot, és erre buzdítja kedvesét is:

A Nyomorúság piros szívét hordjuk a hónunk alatt
Kicsi Márta... de ki törődik velünk.
A földön mindenütt vérzik az ember.
Orosz testvéreink ellen megesküdtött a világ.
Pedig senki se tudja jobban az élet értelmét.
Ezért kell ma szeretni a harcot
Minden igaz sereg közlegényi sorsában hitünk.
Tartsuk szerelmünk, mert sok a sebesült,
Kicsi Márta, őrizzük egymást.

Ifjúi hittel, de szilárdan vállalja és hirdeti a mártírok emlékét. Ez világlik ki a *Szamuely* Tibor halálhírére írt verséből:

Reszket utánad a part
Ha kitépik két karunk
Ha testünkkel szuronyok hegyén
Lóbálnak pajzsot a Végzet elé

De volt hited
 Zuhánó patakok vize
 Mely tördeli bennünk a gátat
 És haláloed csak új startja életünknek
 Mert ha szédítőbb a mélység
 Ha feketébbek az éjszakák
 Csak magasabbak a tornyok
 Csak tüzesebbek a tetőn a szemek
 Az erdők sűrűjén jobban recsegnek a léptek
 Félelmesebb a bujdosók titka
 A völgyek sötétjén nagyobbak az árnyak
 És csak ragyogóbb a hajnalt leső sereg.
 Ha van álom: a miénk
 Ha van fény: a miénk
 Ha van szenvedés: a miénk
 Ha van boldogság: a miénk
 A csillagtalan Égen jóslatok lihegnek
 A felhőkől véresen csurognak a zászlók
 S mint földrengéskor tengerbe görgő sziklák
 Reszket utánad a part.

(Sz. T. halálára)

Miként *Kassák* Lajossal a cenzor „jóvoltából” még majd két ízben találkozzunk, *Hernádi Györgyre* is visszatérünk a háborús időszak kezdetén.

Az emigráns költők idősebb, kevésbé harcos típusát képviseli *Farkas Antal*, akinek Bécsben 1922-ben megjelent *Bujdosó Péter nótáskönyve* c. kötetét 1923-ban tiltotta ki a cenzor Magyarországról. Honvág, a levert forradalom miatti keserűség, egyedülmaradottság hangulata jellemzi a kötetet.

Az én hazámban fehér, szürke minden:
 A Gondolat, az Akarat, a Tett —
 Az én hazám de halvány, néma lett!

Az én hazámban tilos még a Fény is,
 Tilos a Hang, mi bátran tör elő —
 Az én hazám, haj, csöndes temető

Mi kósza lábaink nyomát keresd meg:
 Élők vagyunk és sírig szeretünk —
 Magyar szegfű, bujdosással csak velünk!

(Vers a piros szegfűről)

A legnagyobb magyar proletárköltő, *József Attila*, alig 19 éves, amikor *Lázadó Krisztusa* miatt perbefogják. A verset 1923-ban Makón írta, és 1924 elején vallásgyalázás vétsége miatt megindítják ellene az eljárást. *József Attila* kéziratos beadványában, melyet a budapesti királyi büntetőtörvényszék elnökéhez intézett, tiltakozik a vád ellen.

A tárgyaláson a hírhedt *Schadl*-tanács a költőt 8 hónapi fogházra és 200 000 korona pénzbüntetésre ítélte azzal az indokolással, hogy „... a vádbeli cselekményhez külön Istent gyalázó szándék nem szükséges. Elégséges a gyalázó szavak használata...” *József Attila* és védője — *Vámbery Ruzstem* — fellebbeztek az ítélet ellen. A királyi ítélőtábla a 8 hónapi fogházbüntetést 1 hónapra csökkentette. *József Attila* újból fellebbezett. A kúria 1925. március 4-i tár-

gyalásán megsemmisítette az ítéletábra döntését, és felmentette a költőt azzal, hogy az inkriminált költeményben nincsenek istengyalázó kifejezések.

1924-ben a cenzúra leesap *Palasowszky Ödön Reorganizáció* c. 30 lapos kis kötetére, melyet a Kner-cég nyomtatott ki. A kötetet bírói úton elkobozták. *Palasowszky* szabadverei a húszas évek világorradalmat váró, avantgardista felfogásában szólnak a múlttól s az eljövendő proletárrendről.

A *Sajtó* c. lap 1930. 10. száma „A vallás elleni vétség és kihágás sajtódeliktum; nem szükséges hozzá a közbotrány valóságos bekövetkezése, hanem elegendő a használt kifejezéseknek erre alkalmassága” c. cikkében részletesen foglalkozik a *Reorganizációval*, illetve a betiltással kapcsolatos bírósági eljárásokkal. A kötet verseiből vett idézetek kommentálásával bizonyítja a vallás-gyalázást. Az ügyész a törvényszék előtt izgatással, vallás elleni vétséggel és vallás elleni kihágással vádolta a költőt. A törvényszék felmentő ítélete után a tábla elmarasztalja a vádlottat, a kúria pedig — bár az izgatás vádja alól felmenti — ugyancsak elmarasztalja.

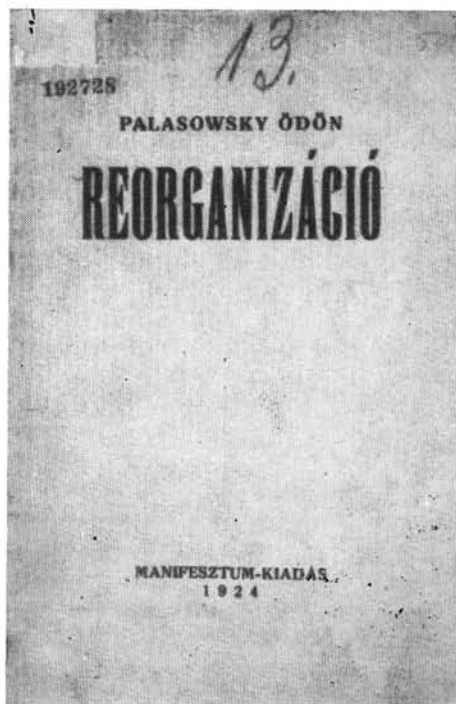
Az ítéletek szövege a következő:

Szegedi kir. ítéletábra:

„Az elsőbíróság ítéletének azt a részét, mellyel vádlottat a vallás elleni vétség és a vallás elleni kihágás vádja alól felmentette, a Bp. 385. §. 1. a) pontja alapján megsemmisíti. vádlottat, mint szerzöt bűnösnek mondja ki sajtó útján elkövetett a btkv 190. §-ába ütköző elleni vétségben és a kbtvk. 51. §-ában meghatározott vallás elleni kihágásban, A pénz-büntetést és a bűnügyi költséget a St. 40. §-a értelmében a vádlottól úgyis mint kiadótól, másodsorban pedig ... nyomdatulajdonostól kell behajtani s csak a behajtás sikertelensége esetén hajtható végre a St. 41. §-ához képest a pénzbüntetést helyettesítő szabadságvesztés büntetés.

... Magáévá teszi a kir. ítéletábra az elsőbíróság által vonatkozóan felhozott körülményekből vont azt a megállapítást, hogy ez a versfüzet a futurista költészet terméke, azonban nem osztja az elsőbíróságnak azt az álláspontját, hogy annak egyes részei a homályos, sejtető kifejezések és a zavaros stílus folytán nem alkalmasak bűncselekmény, jelesül a vallás elleni vétség és a vallás elleni kihágás megállapítására. Vádlott maga tudatában volt annak, hogy versfüzete a büntetőtörvénybe ütköző tartalmú, hisz maga mondja a vizsgálóbíró előtt történt kihallgatásakor, hogy ezzel számol s ezokból nyomtatta azt ki csupán 500 példányban...

Vádlott azzal védekezett, hogy nem állott szándékában az Isten, a vallás-gyalázás, versfüzetében csupán egyéni világnézetének és meggyőződésének akart kifejezést adni. Az Isten és a vallás gyalázásához különös sértési célzat nem szükséges, hanem elégséges annak belátása, hogy a fentebb említett kitételek a kat. vallású hívekre megbotránkozató, felháborító hatással lehetnek Ennek meg-

ítélésére pedig vádlott, mint középiskolai érettségivel bíró egyen kellő belátással bírt, vizsgálóbírói beismerése szerint tudta is versfüzete tartalmának büntetendő voltát, védekezése tehát kellő alappal nem bír.

A „Reorganizáció” című versben a vád tárgyává tett következő kitételek foglaltak: „Az én testem a proletárok teste, ez az amit igába fogtak ez az amit sokszor fölmutattak ez az amit keréketörtek... Mikor a Wertheim-zárak föl pattannak meglátjátok az én arcomat... Az én arcom a proletárok arca, ismertek engem? Ujjaim alatt világok jönnek. Még csak most kezdődött el a harcunk...” Ezeket a kitételeket az említett vers vád tárgyává nem tett egyéb részeivel kapcsolatban vizsgálva, a kir. ítélőtábla arra a meggyőződésre jutott, hogy vádlottnak a proletáriátus eszméjétől átítatott lelkiülete a mostani világrenddel nincs megelégedve, a proletár világrendet tartja az emberiség boldogítójának, s ezen új világrend bekövetkezését kívánja, a lassú és küzdelmes átalakulás útját is leírja, azonban a vád tárgyává tett kitételekben arra való izgatás, hogy olvasóközönségében a mai állami és társadalmi renddel szemben elégedetlenséget vagy gyűlöletet keltsen és ezt a mai világrendet erőszakos módon felforgassa, fel nem ismerhető, de nem található fel azokban az olvasóközönséget a gyakorlati keresztültvitelre irányuló reábirni törekvés sem. Azért a kir. ítélőtábla az elsőbírói ítéletének most tárgyalat részeit az itt kifejtett indokok alapján a Bp. 423. §. 3. bekezdéséhez képest helybenhagyta”. (Szegedi ítélőtábla 1929. évi V. 15. 838/1928.)

Kir. Kúria:

... a semmisségi panaszokat elutasítja. *Indoklás:* I. A vádlott és védője részéről a Bp. 385. §. 1. a) pontja alapján bejelentett semmisségi panaszt, mint alaptalant a Bpn. 36. §. értelmében azért kellett elutasítani, mert a kir. ítélőtábla az ítéletében kifejtett indokból helyesen állapította meg azt, hogy a vádlott verseiből a másodfokú ítéletben idézett kitételek által részben Isten ellen gyalázó kifejezéseket használt, részben pedig a római katolikus hitfelekezet vallásos tiszteletének tárgyait nyilvánosan meggyalázta s ezáltal közbotrányt okozott. A kir. ítélőtábla ugyan nem állapított meg olyan tényeket, amelyekből a közbotrány okozásra következtetni lehetne, hanem csak annak a jogi álláspontjának adott kifejezést, hogy a szóbanforgó kitételek a közmegebotránkoztatás kiváltására alkalmasak, azonban a kir. Kúria álláspontja szerint ez elégséges is a Btk. 190. és Kbt. 51. §.-ában foglalt fenti tényálladéki elem megállapításához, mert különben a szóbanforgó bűncselekmények éppen azokban a legsúlyosabb esetekben, midőn sajtó útján vannak elkövetve, amidőn tehát a közbotrány, mint külsőleg észlelhető jelenség, a dolog természete szerint bizonyítható alig volna, megtorolhatók nem volnának. A bírói gyakorlat izgatási bűncselekmények megállapításához sem kívánja meg, hogy a hallgató vagy olvasó lelkületében az izgalomig fokozott gyűlölet érzése tényleg kiváltassék és külső jelekben is megnyilvánuljon, hanem elégségesnek tartja a beszéd, a szöveg tartalmának ez érzés kiváltására alkalmas voltát. Ennek megfelelően a Btk. 190. és a Kbt. 51. §.-ai alá eső bűncselekmények megállapításához az erre vonatkozóan kifejlődött bírói gyakorlat szerint szintén elégséges a gyalázó kifejezéseknek a közbotrány kiváltására alkalmas volta s csak ez a gyakorlat képes a fenti szakaszok által védeni kívánt jogi értékeknek, tudniillik a hívők vallásos érzületének azt a védelmet biztosítani, amelyben a törvényhozó ez érzületet részesíteni kívánja. Egyébiránt a királyi Kúria megismerése szerint a szóbanforgó kitételek a botrányosság fogalmát kimerítik és mivel a vádlott ezeket a kitételeket körülbelül ötszáz példányban sajtó útján közzé is tette és így a nyomtatványt kétségkívül számosan el is olvasták, a közbotrány esete is fennforgott. II. A közvádló semmisségi panaszának a táblai ítélet felmentő része ellen a Bp. 385. §. 1. a) pontja alapján bejelentett részét, mint alaptalant a Bpn. 36. §.-a értelmében azért kellett elutasítani, mert a Btk. 248. §. és az 1921. évi III. tc. 5. §.-a címén vád tárgyává tett kitételek homályosságuknál és érthetlenségük-nél fogva nem alkalmasak sem az érzékiség felkeltésére, élesztésére, sem pedig a fennálló társadalmi rend elleni izgatásra. III. Végül mint alaptalan elutasítandó volt a közvádló részéről a II. Bn. 28. §.-a alapján bejelentett semmisségi panasz is, mert vádlott büntetlen előéletű s az iratok tanúsága szerint súlyosan tudóbeteg és cselekményének elkövetése óta hibáján kívül öt évnél hosszabb idő telt el, ezek a nyomtatékos enyhítő körülmények pedig a Btk. 92. §.-ának alkalmazását, a vádlott teljes vagyontalansága pedig pénzbüntetésének a kir. ítélőtábla által kiszabott összegben megállapítását indokolta teszik.” (Kúria 1930. I. 29. B. I. 4193/1929.)

A *Posta- és Táviráda Rendeletek Tárának* 1924. évi 72. száma közli Kassák Lajos *Máglyák énekelnek* c. kötetének kitiltását. A kötet 1920-ban jelent meg a *Bécsi Magyar Kiadónál*.

A költő hatalmas eposzban örökíti meg a Tanácsköztársaság történetét. A rendszer szemében vörös posztó minden, ami a proletárdiktatúrára emlékez-

tet, s nem kegyelmez Kassák modernista eposzának sem. A kötet ajánlása szemléletesen mutatja írójának felfogását, egyszersmind stílusát:

Az új költőknek ajánlom. Legyenek könyörtelenek a jóságukban és gondoljanak a lemészárolt emberekre, akik a magyar földek és vizek alatt fekszenek ma vérző nagy rózsákkal a homlokukon.

A bécsi kommunista emigráció legharcosabb íróköltője és publicistája Gábor Andor volt. Versei a *Bécsi Magyar Újságban*, az emigráció — túlnyomóan kommunista vezetés alatt álló — napilapjában jelentek meg. A fehérterror cenzorai 1924-ben megvonták a postai szállítás jogát *Az én hazám* c. kötetétől (1920), amelyben kérelhetetlen harc, engesztelhetetlen gyűlölet, sértett hazafiság szítja a szenvedély tüzét az ellenforradalmi Horthy-rendszer ellen.

Az én hazám fekete föld,
 Min drága élet érik
 S hol bárgyú barmok, bőszi bírák,
 Az életet herélik.
 Az én hazám vértől бүdös,
 S kiloccsant agyvelőtűl,
 Hol csámcsogó, csűf csőcselék
 Halált röhögni csődűl,
 Az én hazám kéjtűl hőrög,
 Ha könnyt és kint fakaszthat;
 Az én hazám fekete föld,
 Az én hazám akaszttat...

S az én hazám mégis hazám,
 A vérem és a nyelvem
 Mindig hozzá fog szítani,
 Át vágyon, célon, elven.
 S bár szégyen és bár iszonyat
 Magyarként állni gáton:
 Azt is, hogy nem vagyok magyar.
 Csak magyarul kiáltom!
 Az én hazám fekete föld,
 Amely véres vígaszt ad:
 Magyar leszek még akkor is,
 Ha érte felakaszttat.

Ez az esztendő a szociáldemokrata *Diószeghy Tibor Bök* c. kötetének kitiltásával zárul. *Diószeghy* versei (Bécsben, 1920-ban jelentek meg) sem véletlenül keltik fel a cenzúra figyelmét: találó politikai szatírák, a gúny maró eszközeivel veszik célba a fehérterror tomboló Magyarországnak szörnyű eseményeit, szégyenletes jelenségeit. Így ír a hóhérokrol:

Horthy fizetése
 Évi három millió...
 De ha ő ennyit kap,
 Mennyit kaphat Bali?

A „kultúrpolitikáról”:

Azon jajgat otthon minden
 Hang,
 Hogy a magyar irodalom
 Pang.

Nagy a nyomor, nem ad pénzt a
 Bank,
 S üres has nem költ — mint mondá
 Kant.

Az egy Pekár* nem osztja e
 Tant,
 De őt kárpótolja magas
 Rang.

Csak ő alkot rendületlen
 Blank,
 Őtet nem gázolhatja el
 Tank.

*Pekár Gyula, harmadrangú író, a Horthy-korszak kultúrpolitikájának egyik exponense, 1919. augusztusától vallás- és közoktatásügyi miniszter.

Rajta kívül néma minden
Lant,
Kultúránk felett domborul
Hant.

Nem értem, mit siránkoznak az irodalmi csődön?
Hisz ezelőtt néhány héttel
A magyar irodalom reneszánszát ünnepelték,
Mikor könyvet írt a Sréter.**

(*Tristia*)

Kötetét kitiltották, de őt magát szívesen látták volna Budapesten: a találkozás előmozdítása érdekében *Beniczky* belügyminiszter ezer korona vérdíjat tűzött ki *Diószeghy* Tibor fejére.

1925-ben megvonták a postai szállítás jogát *Gábor Andor* *Mert szégyen élni s nem kiáltani* c. verseskötetétől. A költő igazi ars poeticát ad:

Én mindent félretettem,
Mi embert halni gátol,
És éles penge lettem,
Mely már ölésre bátor...
Végy hát kezvedbe küzdő,
S vigy ellenséged ellen.

(*A kötet ajánlása*)

***Sréter* István. 1920. júl. 19.—de. 16.-ig. honvédelmi miniszter, utána „vitézi törzskapitány”. A versben említett könyv: *Sréter* István: *Furcsa: Te mindent meglátsz: Képek a nagy világtérségből.* [Bp.] 1920, Honvédelmi Sajtóváll. Bp-i Hírlap ny. 55 l.

Miért c. versében magyarázza a kötetcímet:

Mily szégyen élni s nem kiáltani,
hogy minden, ami történik velünk,
csak álom-film, káprázat- valami,
mely eltűnik, ha jó a reggelünk!
Mily szégyen megnyugodni s nézni csak
vagy nézni sem, csak tudomásul venni:
ez ágyu, ez kard, ez rohamsisak,
gyerünk tovább, majd más segít rajt',
nem mi!

Egész életével, egy igaz kommunista következetességével állt helyt ezekért a sorokért.

1927-ben *Babits* Mihály két fordításkötete jut a kitiltás sorsára. A Posta- és Távirada Rendeleték Tára (15. és 31. sz.) közli, nem szállítható Magyarországra a Bécsben, 1921-ben megjelent *Erato*, (Az erotikus világköltészet remekei.). A másik kötet — *A bujaság himnuszai és egyéb erotikus költemények* — Savarius álneven került ki a nyomdából, Párizsban, 1926-ban.

Még a nagytekintélyű poeta doctus is veszélyes lenne? Megértünk mindent, ha arra gondolunk, hogy *Babits* a proletárdiktatúra alatt a modern magyar irodalom és a világirodalom nyilvános rendes tanára lett a budapesti Tudományegyetemen. A hatalom bitorlói sohasem felejtették ezt el neki. A kommün után rendőri felügyelet alá helyezték. *Fenyő* Miksa 1922 január 11-én *Babits* ügyében *Vass* József kultuszminiszterhez fordul:

„Az történt, hogy *Babits* Mihályt vagy három hét előtt beidézte a rendőrség toloncházi osztálya és egy régebbi verséért, melyben a rendőrszellem lázítást vél felismerni, most csaknem három évvel a vers megírása után eljárást indít meg, s *Babits*ot büntetéssel sújtotta, ami abból áll, hogy mint a fennálló társadalmi rendre veszélyes egyént nyilvántartja. Igaz, ez a legenyhébb büntetés, de nekem azóta az az érzésem, hogy nem kérek abból a rendből, melyre *Babits* költészete veszélyes lehet. Nyilvántartják a legnagyobb magyar költőt, aki ha verseit nyugati nyelven írná, ma a Nobel-díj kitüntettetje volna, Danténak utolérhetetlen fordítóját, majdan jobb, belátásosabb időben az ország büszkeségét . . .”

Figyeljük csak, milyen „szépen” válaszol *Vass* József:

„ . . . Azonnal érintkezésbe léptem az illetékes rendőrhatalósággal . . . Örömmel közlöm Veled, hogy . . . felfogásomnak sikerült érvenyt szereznem: *Babits* töröltetett abból a szégyenletes listából . . .”

1927-ben kobozták el bírói úton *Berczeli Anzelm* Károly 300 példányban megjelent *Mise* című kötetét. A költő birtokában van a szegedi királyi törvényszék és a magyar királyi Kuria pecsétjével ellátott ügyészégi példány. Az akkor még egyetemista költő köteté valószínűleg feljelentés folytán hívta magára a figyelmet. Első fokon 8 verse miatt szeméremsértés vádjával illették, de a tábla előtt már vallásgyalázás (*Gloria in excelsis Deo*) és társadalomfelforgatásra való törekvés (*Kegyetlen óda a szegénységhez*, *Karácsonyi ének*) címén akarták kiterjeszteni a vádat. A tárgyalásra *Juhász* Gyulát és *Zolnay* Bélátrendelték be irodalomszakértőkként. *Juhász* Gyulát végül mint destruktív elemet kitessekkelték, a másik szakértő pedig csupa jóindulatból örültnek akarta deklarálni a költőt. A kötet irodalomtörténeti szempontból is érdekes: az inkri-

minált versek mellett ceruzával odajegyezve megtaláljuk *Zolnay* Béla széljegyzeteit. Így például a „szeméremsertő” *Új szerelmes ének* című vers mellett a következő feljegyzést találjuk: „Három utolsó strófája a tiszta eszményiség szép víziója egy őrült agy képzeletében.” Az ugyancsak inkriminált *Fohász* széljegyzete: „Nincs benne semmi erkölcstelen, ha Ady vagy Szilágyi Géza versei mellé állítjuk.”

„A bordélyt látom s kényszer-mámorát,
a hóhért dermesztő, vörös ruhában,
a nyaktilót, a gyilkost sírni lágyan
és rettegek, vad utálat fon át.
Iszonyú! iszonyú! szorgos fejfel járnak
a nyárspolgárok, mindenük gyomor
s beléd döfnek, mint csúf, farsangi árnyak,
ha nem szokás szerint élsz s álmodol.
Zsivaj, tömeg, tiltott szerelmi-láz,
vad város-erdő, aljas áradat,
a sarkokon bús pandúrhad vigyáz,
hogy meg ne fojthasd, ölhesd önmagad ...
Dicsőség Istennek, dicsőség ...”

(*Gloria in excelsis Deo*)

A kúrián *Vámbéry* Rusztem mint védő azzal érvelt, hogy „a versek nehezen érthetőek, nem merítik ki a vádat” így néhány év után *Berczelit* végülis felmentették.

Az 1930—1933-as gazdasági világválság súlyosan érezte hatását a külföldi felvevőpiacoknak igen erősen kiszolgáltatott Magyarországon. Bukik a kormány, de ez csak a politikai külszín. Eladhatatlan árutömegek, nyomorgó, éhező embertömegek, forradalmasodás jellemzi a belső viszonyokat. E súlyos helyzetet érzékeny műszer módjára jelzi az irodalom, a költészet.

1932-ben a *Sarló és Kalapács* 2. száma hírül adja: „Pákozdy Ferencet a magyar fasiszta osztálybíróság hat hónapi fegyházra ítélte egyetlen verse miatt. Pákozdy most tölti fél évét a sopronkőhidai fegyházban. Megvonták tőle a ceruza, papír és könyv használatát, fél kosztra fogták és a zsákvarró műhelyben dolgoztatják ... Családja borzasztó nyomorban tengődik. Börtönlakó ideje alatt másik, újabb verse miatt fogták most perbe.”

Pákozdy Ferenc, az illegális kommunista párt tagja, a féllegalis 100% munkatársa, inkriminált versei a 100% 1929. 3., illetve 1930. 8. számában jelentek meg (*Kalapácsos emberek, Vers*). (M. 7539—7589: A. VI. 11/3. 1929/1928 — a periratok száma a Párttörténeti Intézetben.)

Véredet issza a föld, már hány ezer éve,
s még most is uraknak gyűlik a dús tele kéve;
tiéd az ocsú, a robot s üres a tenyered,
béres, béres, öklöd mikor emeled?

Fejed fölött csupa mázsasúlyú réteg,
nyomor, elnyomás, irtó, kegyetlen évek;
a tárna összemorzsol, összetipor,
bányász, bányász, mikor mozdulsz, mikor?

Lüktet a gép, véresre forgat, hajszol,
görnyedt testedből a tőke kincset sajtol,
sötét van, éj van, kell a fény, a harc,
vasas, vasas, mikor mersz és akarsz?

Ó akarások, vágyak és remények,
szétszórt, külön-külön hunyorgó fények,
mikor lobogtok mint egyetlen láng,
mely az éjbe vérvörös fénnel beleszánt?

Mikor indultok meg, fáklyaként lobogva,
mikor sorakoztok harcos oszlopokba,
mikor szórjátok földre az igát,
mikor, mikor épül hát az új világ?

(Vers)

Kalapácsos emberek, vörös kovácsok,
markukban súlyos, nagy kalapácsok.

Roppant ütésre lendül a vállunk,
de üres jelképpé mégse válunk.

A világ alá hatalmas lángot gyújtunk
előre lépünk, nem félünk, lesújtunk.

Leccsapunk, leccsapunk, karunk sose fárad
dübörögnek, rengenek a tanyák s a gyárak,

Szétzúzzuk a proletárok láncát,
megostromoljuk a tőke acélsáncát.

Kalapácsunk a szervezetség,
egybekovácsolt, harcos, acélos egység.

Kalapácsunk sztrájkok, felvonulások,
s nyomukba lépnek mindig újak, mások.

Földből nyúlunk ki, növe, izmosodva
és a világot újjá formálja intésünk sodra

(Kalapácsos emberek)

1930-ban jelent meg *Korvin Lajos Harc* című kötete. A kommunista kiadó az ügyészségi köteles példányt éjjel mutatta be, s így az átcusúszott a cenzúrán. 10—12 nappal a megjelenés után, valószínűleg feljelentésre, beidézték a költőt a rendőrségre. A kötet terjedelmét duplázó vádirat az 1921: III. tc. alapján, osztályellenes izgatással vádolta és 4 hónapos büntetésre ítélte a költőt. Egyheti vallatás után sem tudtak a költőből kommunista kapcsolataira vonatkozó adatokat kicsikarni s ezért, mikor egy hét múlva forradalmi könyvek csempészéséért lebukott, *Sombor-Schweinitzer* így fogadta: „Itt van a mi költőnk, akinek senkivel nincs összeköttetése.” Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött *Harc* példányán, melynek majdnem minden oldalát megjelölte a piros cenzori ceruza, látható az ügyészségi jel: IV. 5. | 722 | 1930. A kötet tematikája: a proletársors, a nyomor, a nagyüzemi robot.

A magyar munkásmozgalom fellendülésének korára esik *József Attila* nyílt forradalmi tartalmú új verseinek, a *Döntsé a tőkét, ne siránkozz* c. kötetnek megjelenése. 1931. március 22-én mutatták be az ügyészségnek terjesztési engedélyért. Alig jelent meg a verskötet, néhány nap múlva megindult a bírósági eljárás. A vádiratban a *Szocialisták* és egy *Villon*-fordítás képezte a bűnper tárgyát. „A tényállások és kifejezések úgy tartalmilag, mint egyetemes hatásukban a

RENDŐR

All. Feje felett zöldpiros lámpák,
a város őrvényöbe ékelve, mint őrtorony,
élet villog, motor berreg, kerék zakatol,
ő süketen áll,
szívekben harci induló sikolt,
ő süketen áll,

ését házmesteriaktáshoz adodnak a gyereket,

ő süketen áll,

Barra Gráns kit bástyává faragott

a Hatalom,

szemén kiltoln és tülelt betűmre

a parancs,

mint zavart vőreb, fut a konc után gazdája szavára,

emberchumpáncél,

sakkparaszti,

nyáron meglo, télen megfagy, de türelmesebb, mint a

lángoszlop,

ha kelt,

betölt a türeibe.]

[L]?

Ki küldte ezt a zivatart?

Ezitek tavaszi emlék illatát?

Most hozza a szél,

most hozza a szél a mi magvainkat,

Se lőmjén, se myrrha, se lőtusa, sem virágok sajtoit illata,

més ez az illat

jobb forróbb izesebb,

ez a mi kenyérünk illata!]

É a piruló hajnalok is a mieink, a mieink!

Láttatok a mosolyát?

világszerólem aludt a szemekben.

Ki jön el úgy, ahogy ő jött? Ki erős, amilyen ő volt?

Tenyerében kelet a nap!

Kicsiny viskók megnőnek, mint a templomok, buza-

nak a föld sugarai,

most tisztábo énekek következnek!

Végigment a világon, tettekre tanított, százmillió életet

duzzasztották agyvelejét,

homlokából virágok pattantak, simogató virágok ezek,

nem fogunk meghalni többé,

kiáltásaink végigfutnak a kontinenseken, holnap kibont-

juk a szárnyainkat, röpléni fogunk,

habó habó,

proletárok!

Halljátok? Proletárok!

Énekeljünk, ő a mieink volt!]

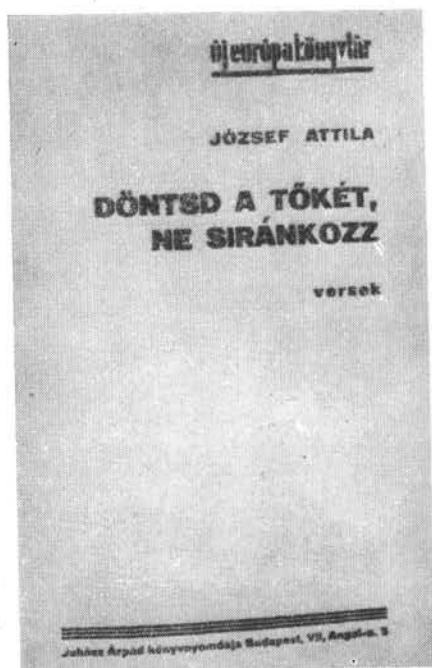
tárgyilagos bírálaton túlmenően, célzatuknak megfelelően a szenvedélyek felköltésére és a gyűlölet kiváltására alkalmasak, s ezért az izgatás büntették a tényelemeit tüntetik fel.” Mint ismeretes, ez a kötet tartalmazza József Attila nagy forradalmi verseit, melyek a munkásmozgalom fellendülő szakaszában születtek, és a marxista költő nyílt, osztályharcos hitvallásának kifejezői. Ebben a kötetben találjuk meg a *Tömeg* c. verset, a *Farsangi Lakodalmat*, melynek

mottója: „Tőke és Fasizmus jegyesek”. Ami a Villon fordításokat illeti, Müller Lajos (akinek nyomdájában a kötet készült) József Attilával a *vádlottak padján* c., a *Kortárs* 1958. 5. számában megjelent cikkében megírja, hogy a bíróság sajtó útján elkövetett szemérem elleni vétség címén is vádat emelt. Több mint két évtized távlatából emlékezve jeleníti meg József Attila nagyszerű replikázókész-ségét, aki a tárgyaláson közölte, hogy Villon verseit ófranciából fordította, ezek a versek a modern francia irodalom hajnalát jelentik, szerepelnek a hazai felsőbb iskolák tananyagában is, így tehát az iskolakönyveket is el kellene kobozni. A tárgyalás szünetében József Attila eredeti francia Villon kötetet szedett elő táskájából s az ügyész alulmaradt a vitában, elejtette a szemérem elleni vétség tárgyában emelt vádat. Fenntartotta azonban az osztályellenes izgatás vádját, de a büntetést — 8 napi fogház — 3 évre felfüggesztették.

1933 áprilisában a büntetőtörvényszék ismét foglalkozott a kötettel, s a kötet összes példányainak elkobzását és megsemmisítését rendelte el — ez a

szerző, a nyomdász, az elárúsító és a terjesztő birtokában levő példányokra is vonatkozott. A kötet tehát tiltott könyvvé vált, így a *Döntsd a tőkét... több verse egész a felszabadulásig ismeretlen maradt a szélesebb tömegek előtt.*

A kötettel kapcsolatban a Fővárosi Levéltár a következő dokumentumokat őrzi:

34607 sz.
k. ü. 1931.

A BUDAPESTI KIR. ÜGYÉSZSÉGTŐL.

Budapecsten, a Juhász Árpád könyvnyomdájában József Attila szerzősége alatt „Döntsd a tőkét, ne siránkozz” című verses könyv — tehát nem időszaki sajtótermék — jelent meg.

A 34. oldalon „Szocialisták” felirat alatt közzétett vers a munkásokat írja le, akik a tőkésekkel állandó harcban vannak. Jellemzi a munkást, aki állandó nyomorban van, akinek kenyere megpenészedik, kásája megdohosodik, teje megsavanyodik, háza összeomlik, ruhája rongyos lesz addig, amíg azokat használhatja, s amíg végre „kalapácsával odavág, ahol legfehérebben izzik a vas”. Végül osztályharcra hívja fel a munkást.

Ennek a versnek egész tartalma, alkalmasnak mutatkozik arra, hogy a munkásosztályban a tőkés osztállyal szemben a gyűlölet érzését felkeltse. Ez a cselekmény pedig kimeríti a Btk. 172. §-ába ütköző annak második bekezdése és az 1912. évi LVIII. tc. 19. §-a szerint minősülő izgatás büntetékének az ismérveit.

A köteles példány csatolása mellett kérem Méltóságod hozzájárulását ahhoz, hogy a felelős személy ellen az eljárást folyamatba tegyem.

Budapest 1931. évi április hó 1. napján.

Baróthy Pál
kir. főügyész
a budapesti kir. ügyészség elnöke

Tárgy:

„Döntsd a tőkét, ne siránkozz” című versesfüzet 34. oldalán „Szocialisták” c. vers

B. I. $\frac{2851}{1932}$ /19. szám

A Magyar Szent Korona nevében

A Magyar Királyi Kúria

A sajtó útján elkövetett izgatás büntette miatt vádolt József Attila és szemérem elleni vétség miatt vádolt József Attila, Müller Lajos és Juhász Árpád ellen indított bűnügyét, amelyben a budapesti kir. büntető törvényszék 1931. évi szeptember hó 5. napján B. XI. $\frac{6418}{1931}$ 12. szám alatt, a budapesti kir. ítélőtábla pedig a közvádlnak, továbbá József Attila vádlottnak és védőjének felebbezésére 1932. évi április hó 30. napján B. VII. $\frac{124}{1932}$ /16. szám alatt ítéletet hozott, a kir. főügyész, József Attila vádlott és védője részéről használt írásban nem indokolt semmisségi panaszra folytán megtartott nyilvános tárgyaláson vizsgálat alá vette és meghozta a következő

ítéletet:

A m. kir. Kúria a semmisségi panaszokat elutasította, azonban József Attila vádlott büntetésének végrehajtását a Bn. 1. és 3.§-a értelmében három évi tartamra felfüggesztette.

Indoklás:

A másodbíróság ítélete ellen semmisségi panasszal éltek: 1. a kir. főügyész a Bp. 385. §-ának 1. a pontja alapján az ítélet felmentő része ellen, a vádlottak elítélése végett; továbbá a II. Bn. 28. §-a alapján József Attila vádlott büntetésének súlyosbítása végett; 2. József Attila vádlott és védője a Bp. 385. §-nak 1. a. pontja alapján ezen vádlottnak az izgatás miatt történt elítélése miatt, az előző védekezés szerint nyilvánvalóan azért, mert a szóban forgó nyomtatványban osztályok nincsenek egymással szembe állítva és mert a versben említett kapitalizmus nem osztályt, hanem csupán termelési rendszert jelent.

Ezek a panaszok azonban minden irányban alaptalanok és mint ilyenek a Bpn. 36. §-a értelmében elutasítandók voltak.

A vonatkozó irányadó tényállás alapul vétele mellett ugyanis a kir. ítélőtábla ítéletének ide tartozó indokolásánál fogva és azon felül még azért is találta a kir. Kúria a kir. főügyész semmisségi panaszának a Bp. 385. §. 1. a. pontjára alapított részét alaptalannak és ez okból elutasítandónak, mert bár nem tényálladási eleme az 1929. évi VII. t. c. 2. §-a 1. pontja szerinti vétségnek az, hogy a szöveg a kéjvágy kiváltására alkalmas legyen még sem ismerte fel az adott esetben a kir. Kúria a vádbeli szemérem elleni vétség fennforgását, mert ezen vétségnek a nemi érzékiségre irányuló célzatos előadói modoránál fogva kell a közfelfogás szerint a szeméremet és a közérkölcsiséget sértenie. Már pedig a vádbeli szöveg annyira burkolt, hogy itt ilyen hatás kiváltása kizártnak mutatkozik. Ez okból nem sértették meg az alsófokú bíróságok a törvényt, midőn a vádlottakat a szemérem elleni vétség vádja alól felmentették.

Alaptalan továbbá József Attila vádlott és védője semmisségi panaszának a Bp. 385. §-a. 1. a. pontjára fektetett panaszrész is, mert elfogadva a kir. ítélőtábla ítéletének ide vonatkozó helyes indokolását, a kir. Kúria az izgatási eset tényállásából szintén azt a következtetést vonta le, hogy a szóban forgó vádbeli szöveg az osztály elleni gyűlölet kiváltására annyival is inkább alkalmasnak bizonyult, mivel a versből a munkásságnak a tőkés osztállyal való szembe állítása a kapitalizmusnak költői képpel való behelyettesítése útján kétséget kizáróan megtörtént és félreérthetetlen.

Nem törvénytörő tehát József Attila vádlott bűnösségének megállapítása sem.

Végül alaptalan a kir. főügyész panaszának a József Attila vádlott büntetése súlyosbítására irányuló panaszrész is, mert súlyosbító ok hiányában, a másodbírósági ítéletben felhozott s e helyütt is mérlegelt enyhítő okoknál fogva, valamint ama további enyhítő körülmény miatt is, hogy a verses kötetben csupán ezen egyetlen egy kifogás alá esett ész-

leltetett, a kir. Kuria úgy találta, hogy ezen vádlott büntetése annak bűnösségével kellő arányban szabott ki.

Azonban azon különösen méltánylandó körülményre való tekintettel, mely szerint József Attila vádlott könyvében csupán egy olyan vers találtatott, melynek tartalma törvénybe ütközőnek mutatkozott és hogy ez a törvénysértés a nevezett vádlott első esete volt: a kir. Kuria úgy találta, hogy a büntetés végrehajtásának felfüggesztése ezen vádlottnak jövőbeli magatartására kedvező hatással lesz.

Budapest, 1932. évi szeptember hó 27. napján.

Dr. Oswald István sk. másodelnök. dr. Slavek Ferenc sk. előadó.

A kiadmány hitelül:
Kováts Matild
sh. tisztviselő

Radnóti Miklós sok verse meg sem jelenhetett a Horthy-korszakban. 1954-ben kiadott *Versék és műfordítások* c. kötetéhez írt tanulmányában *Koczás* Sándor a következőképpen szól a költőről: „Radnóti Miklós jelentősége a magyar irodalom történetében: saját emberi és költői lehetőségei vonalán *nemzeti* költővé tudott növekedni egy nemzetpusztító kor sötét pokla mélyén.”

1931. április 18-án az ügyészség elrendelte az *Újmódi pásztorok énekének* elkobzását, és vádat emelt ellene „vallásgyalázás és szemérem elleni vétség” miatt. Perének főtárgyalása 1931. december 8-án volt a büntető-törvényszék *Töreky*-tanácsa előtt. Kétrendbeli vallásgyalázás vétségében találták bűnösnek, s ezért nyolcnapi fogházra ítélték. Fellebbezés után 1932 májusában a tábla *Gadó*-tanácsa az elsőfokú ítéletet helybenhagyta, de a végrehajtást három évi próbaidőre felfüggesztette. Az egyetemen *Horger* Antal professzor kari ülés elé szándékozott vinni a költő ügyét, hogy az egyetemről kizárassa. Szándékát *Radnóti* irodalomtörténész professzora, *Sík* Sándor akadályozta meg.

„Ez a könyv azzal a balhírrrel került az asztalomra, hogy szerzője ellen az ügyészség — nem tudom már miféle címen — pört indított, a könyvet magát pedig lefoglalta. Hát hiszen 14 éves leányok kezébe talán éppenséggel nem valók ezek a versek; de hogy komoly urak, jogvégezt emberek megütődhettek rajtuk, azt igazán nem értjük. Adva van egy fiatal — s tegyük mindjárt hozzá —, fene tehetséges poéta, aki a versírás rendkívül anakronisztikus szenvedélyének hódol és mond és ír, 500 számozott példányban közli kortársaival mindazt, amit tavaszról és szerelemről fiatal parasztlányokkal kapcsolatban elmondanivalónak vél. Hogy ennek folytán combokról és mellekről is esik szó, hát persze, persze . . . De hát ki tehet arról, hogy a vén bűnös kerítő, a Természet immár így rendezte be a parasztlányok testét s nem volt tekintettel idősebb urak szexuális tájékoztatlanságára. Elvi álláspontunkat annyiszor és annyiszor leszögeztük: mi, minden történelmi tapasztalatok alapján, fölöslegesnek és károsnak ítéltünk mindenfajta cenzúrát. De ha már vannak ilyeszerű intézmények, hagyják ki a játékból legalább az „átkozott költőket”. Flaubert emlékezetes Bovarypöre amúgy is riszkáns dolog az irodalom és erkölcsstelenség között levő jogi határok megvonása . . .” írja a *Literatura* 1931. évi 7. számában a Radnóti-„esetről”.

Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött *Újmódi pásztorok énekén* ma is látható a „Zárt anyag” feliratú cédula.

A következő versek vannak megjelölve:

Táj, szeretőkkel	— piros ceruzával	
Tápé, öreg este	”	
Tavaszi vers	”	nyilván
Keseredő	”	„szemérem sértés”
Elégia egy csavargó halálára	”	
Arckép	zöld ceruzával	
Pirul a naptól már az őszi bogó	”	„vallásgyalázás”

A kötet több verse mutatja a későbbi Radnótit.

... Láthatod: gazdagok szusszanó
tálai fölött még mindig pára leng
és tiszta szavaddal, ahogyan itt állsz:
orv vadölők állnak így orozva
erdőknek szélén és fiatal életed
s kedvesedé, szép tilos nyulként
csöndesen lóg az ujjad hegyén!"

(*Szerelmes keseredő*)

János ő is; az országúton csavargott
munkanélkül, néha vándorolt és néha
pihelve számolta öklén puhuló bütykeit
S nedveset ásított a tenyerébe.

Aztán újra csak ment tovább, ajándék
kenyérrel a szíve fölött és hogy ne legyen
egyedül, istent lehúzta az égből,
lábainál fogva magamellé s hódolt néki
ha kibicsaklott, kemény, rövidke imákkal.

És elkapta egy éjjel a gróf porzó
mótorja az úton s leteperte; most
félszemű s karú, béna; nem is hadirokkant.
Dolgozni nem tud, sem csavarogni, már
pörös, vacak iratokkal járkál éhesen
hivatalról hivatalra, mert nem fizet
a gróf a karért, szemért és patikáért.

Oly messzire gondol: akkor éjjel, mikor
a városba vitték, a gróf szeretője
ült mellette és fehér sikítósan,
szagos kendővel tartotta véres homlokát.

Rá gondol ő most s a balladás
kuvaszra, ki egyszer egy simogatásért
három nap nem mozdult a sarka mögül.

(*Elégia, vagy szentkép, szögetlen.*)

Nádass József *Te és ti c.*, a *Munka* kiadásában 1931-ben megjelent 43 lapos kötetéből az első néhány szerelmes vers után, a proletariátus sorsa és harcai mellett nyíltan, bátran hitvallást tevő fiatal költőt ismerünk meg. Versei szinte egytől-egyig szemet szúrhattak a cenzornak, aki ugyan csak két verset talált inkriminálandónak — *Éjszakai vers* és *Az elítéltnék* —, de ezek miatt aztán a kötetet el is kobozták, s a költőt a Gadó-tanács osztály elleni izgatás címén egy hónapra ítélte 1931 szeptemberében.

Így hangzik a vádirat:

„Fővárosi Levéltár Főügyészégi
iratok
VII. 3. 114./1931.

A lefolytatott vizsgálati iratokat ... idezárva a következő vádirat kíséretében küldöm vissza:

Szabadelvön levő Nádass József 1897. évi május hó 22. napján született, izraelita vallású író foglalkozású, budapesti (VII. Király utca 49. sz.) lakost, a Btk. 172. §-ának második bekezdésébe ütköző és az 1912 évi LXIII. tc. 19. §-a szerint minősülő sajtó útján elkövetett

izgatás büntette és az 1921 évi III. tc. 5. §-ának első bekezdésébe ütköző sajtó útján elkövetett izgatás vétség címén, mint szerzőt, azzal vádoló, hogy a Budapesten, az Admiral nyomdai műintézet rt. nyomdájában előállított „Te és Ti” című 1931. évi május hó 2-án bemutatott könyvben „Éjszakai vers” (40. oldal) felirat alatt közzétett versben a kivételes hatalom fennállásának ideje alatt a munkásosztályt a tőkés osztály elleni gyűlöletre izgatta és ugyanazon könyvben „Az elítéltnek” feliratú versben az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és megsemmisítésére különösen a munkásosztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére izgatott.

Vádam tárgya a cikk egész tartalma.

Az eljárásra hatáskörrel bírónak és illetékesnek a budapesti kir. büntetőtörvényszéket jelölöm meg.

INDOKOK.

A vizsgálat adataival bizonyíthatóan mutatkozó tényállás szerint Budapesten az Admiral nyomdai műintézet rt. nyomdájában előállított „Te és ti” című 1931. évi május hó 2. napján kiadott könyvben „Éjszakai vers” és „Az elítéltnek” feliratok alatt egy egy vers jelent meg.

Az első közleményben az foglaltatik, hogy az éjszakai vers, amit munkások állítottak elő kevés bérral és nehéz munkával szolgálva a magas profitot. Ő — a szoba, amely malteros-lányok és kubikosok munkája s éhbéért dolgozó építészé, — akiből a házbérspekuláns kipréselte ezt a házat; — az ing szövetét gyárakban lányok szőtték órabéruk 50 pfennig vagy 50 groschen; — a kiegészítő villanykörte gyártása sok ezer üzemi balesetet okoz, a munkás bánja, de nem a munkáltató! Minden az övék, ami előttünk, ami rajtunk van, ami fölöttünk, — csak arra vigyázz, hogy az maradjon a miénk, ami belül van és akkor minden mást megváltoztatunk!

E tényállítások és kifejezések úgy tartalmilag, mint egyetemes hatásukban a tárgyi-lagos bírálaton túl menők, célzatuknak megfelelően a szenvedélyek felköltésére és a gyűlölet kiváltására alkalmasok; s ezért az izgatás büntettének a tényeleit tüntetik fel.

„Az elítéltnek” című vers tartalma pedig az, hogy „övék” a vak ítélet és hatalom, a börtönök, lakatja és a megoldás, — „miénk” az összeszorított fogsor, amely mögül nem szólhat igazság, — a visszatartott ökök, mely le nem sújthat, miénk csak a nehezen születő holnap. Miként a tavasz, úgy jövünk el majd mi is, erősebb karral és több hevülettel és biztosan, addig a kemény, fagyos földet ássuk szakadatlan, amit terem majd, csakis nekünk termi. Jön a tavasz és véle ítéletünk és igazunk.

Mindezeknél fogva alkalmasnak mutatkozik az 1921. évi III. tc. 5. §-ában meghatározott bűncselekmény tényálladékának megállapítására is. Mert kétségtelenül felismerhető az elnyomottak mondott munkásosztálynak a fennálló állami és társadalmi törvényes rend erőszakos felforgatására és megsemmisítésére s különösen a munkásosztály kizárólagos uralmának létesítésére irányuló izgatás tendenciája.

A vizsgálat adataival, az egyik kéziratral és terhelt beismerésével pedig bizonyíthatóan mutatkozik, hogy vádba helyezett hírlapi közleményt Nádass írta és tette sajtó útján közzé. Az 1914. évi XIV. tc. 33. §-a értelmében tehát annak tartalmaért mint szerző sajtójogi felelősséggel tartozik.

A vád tárgyává tett izgatás büntettnek volt minősítendő figyelemmel az 1922. évi XVII. tc. 6. §-ában foglalt rendelkezésekre, mert a m. kir. Igazságügyminiszter 49.001/1922. I. M. IV. szám alatt kelt rendelete értelmében „A háború esetére szóló kivételes hatalom megszűnésével kapcsolatos igazságügyi rendelkezésekről” a nemzetgyűlés elé terjesztett törvényjavaslata §-a rendelkezést tartalmaz az 1912. évi LXIII. tc. 19. §-ában foglalt büntető rendelkezés további alkalmazása iránt is.

Mindezeknél fogva a vádemelés indokolt és törvényes alappal bír.

Az illetékességet a Bp. 522. §-a állapítja meg.

A hatáskört a 6828/1919 M. É. sz. rendelet és az 1921. évi III. tc. 12. §-a szabályozza.

Budapest, 1931. évi július hó 30. napján.

Baróthy Pál
s. k. kir. főügyész
a budapesti kir. ügyészség
elnöke

Így hangzik *Nádass* versének egy részlete;

mi nem várunk kegyelmet.

övék a vak ítélet és a hatalom, a törtönök lakatja és a megtorlás bölcs kimérése, ez mind az övék.

miénk az összeszorított fogsor, amely mögül nem röppenhet szitok, igazság nem szólhat. miénk a visszatartott ököl, amely föl nem lendülhet, le nem sújthat.

övék a ma, mindig a ma s miénk még mindig csak a nehezen születő holnap.

nézd ezt a tavaszt, nézd ezt a hirtelenjött, zabolázhatatlan tavaszt, amelytől elzárták anyyi társunkat, nézd ezt a visszatarthatóan tavaszt, amely daccal szökkent ki, hosszú tél után, nézd:

így jövünk el majd mi is, erősebb karral és több hevülettel, tisztább szemmel és biztosan mégis,

ha apró gátat százszor is emelnek.

és addig e kemény, fagyos földet ássuk szakadatlan

hogy termékenyüljön, rögöt-röggre hányunk,

amit terem majd, csakis nekünk termi.

ezt a tavaszt még elzárták előlünk, de jön tavasz!

s véle ítéletünk

és igazunk!

(Az elítéltek)

A *Csendőrségi Nyomozati Értesítő* 1931-ben közölte a Párizsban, 1926-ban megjelent *Proletár Daloskönyv* kitiltását, melyhez Henri Barbusse írt előszót. A kis kötet nincs meg az Országos Széchényi Könyvtárban, de a Párttörténeti Intézet páncélszekrényben őriz egy becses, *Schönherz* Zoltán tulajdonában volt példányt. Megtaláljuk benne a nemzetközi munkásmozgalom legforradalmibb, leggyűjtőbb dalait, indulóit, kottával együtt. Benne van az *Internacionale*, a *Varsavianka*, a *Magyar Munkások indulója* (zenéje és szövege *Hidas* Antaltól), az *Előre proletár*, a *Tiszt urak* (*Gábor* Andor), a *Bugyonnij mars*, a *Föl vörösök*, *proletárok*, s *Gábor* Andor 1919-ben írt dala: a *Margitkörúti fogház*. Érthető, hogy Horthyék mindent elkövettek, hogy ez a daloskönyv el ne jusson azokhoz, akikről és akiknek szólt: a néphez, a munkásosztályhoz.

A Fővárosi Levéltárban őrzött Főü. Ir. 1931. VII. 3. 95. sz. ügyirat tanúsága szerint *Baróthy* Pál kir. főügyész indítványozta a *Proletár Daloskönyv* elkobzását és megsemmisítését, „A csatolt nyomtatvány ugyanis 25 olyan dal szövegét tartalmazza, melyek tartalmuk szerint a fennálló állami és társadalmi rend erőszakos felforgatására felhívnak és izgatnak — illetve a „Tiszt Urak” és „A margitkörúti fogházban” című dalok olyan valótlan tényeket állítanak — melyek a magyar állam és magyar nemzet megbecsülését sértik.

A „Van még lámpavas” című vers pedig Magyarország kormányzója elleni sértést tartalmaz.”

Jogi indoklás: 1912. III. tc. 5. par. 1. bekezdésébe illetve a]. par. 1. bekezdésébe ütköző vétségek, továbbá az 1920: I. tc. 14. par.-ára figyelemmel az 1913: XXXIV. tc. 2. 2. par.-ába ütköző vétség.

De van még lámpavas,
De van még lámpavas,
Parlamentbe sok a gaz
Úgy ám sok a gaz,
De van még lámpavas.
De van még lámpavas.

Az állam bajba van,
Az állam bajba van,
Az osztályállam bajba van,
Úgy ám bajba van,
Az állam bajba van,
Az állam bajba van.

Védik az államot,
Kik féltik az államot,
Egytől egyig mind gazok,
Úgy ám mind gazok,
Kik védik az államot,
Az osztályállamot.

A Horthy nagy feje,
Az vízzel van tele,
Horthy Miki nagy feje,
Vízzel van tele,
A Horthy nagy feje,
A Horthy nagy feje.

Horthy nagy vitéz,
Lovastengerész,
Alma tenger, alma ész,
A ferébe mész,
Hej Horthy nagy vitéz,
Lovastengerész.

Horthy gavallér
De szorul a gallér
Hiába bösz gavallér
Nem kell ugrálni
Még fogtok kapálni
Még fogtok kapálni.

Bethlen nagy feje
Friss vízzel van tele
Hiába bög Nádcsy
Meg fogjuk csapolni
És fog majd csurogni
És fog majd csurogni.

Szükségben nincs tilos
Szükségben nincs tilos
A mi zászlónk vérpiros
Úgy ám vérpiros.
Szükségben nincs tilos.
Szükségben nincs tilos.

Most jó a bársonyszék
Most jó a bársonyszék
De hogy fogtok ti bögni még,
Úgy ám fogtok ti bögni még.
Hogy fogtok ti bögni még
Most jó a bársonyszék.

Van még lámpavas
Van még lámpavas
Minálunk még sok a gaz
Úgy van sok a gaz
De van még lámpavas
De van még lámpavas.

(Van még lámpavas)

1931-ben terjeszthették illegális röplapon a *Van egy babája Marionnak* c. verset (OSZK Komm. 738.), melynek betiltását a *Csendőrségi Nyomozókulcsban* közölték. A vers éles ellentétpárokban ábrázolja az elkényeztetett burzsoá kislány fényűző életét és a proletárgyermekek nyomorát, s kicsendül belőle a biztos hit, hogy a kis proletárok előtt is meg fog nyílni a világ. A vers valószínűleg fordítás — nehézkes is —, aláírás Gertrud Ring, de a fordító, amint az a „piros-fehér-zöld”-ből kiderül, „magyarította”.

Marionnak van babája,
sok babája van Marionnak,
egy, két három, négy öt, hat, hét babája,
szőke, barna, fekete fürtös babája,
ott fekszenek a bölcsőben, ágyacskában, gyerekkocsiban
és a legdrágább mennyezetes ágyban.
Nekünk nincsenek babáink
és nincsen mennyezetes ágyunk —
a földön alszunk, nem a menyországban,
mi egy, két három, négy öt, hat hét gyerek.

Marionnak kutyusa is van,
van sok kutyája Marionnak,
egy, két, három, négy, öt, hat, hét, kutyája
egy foxi, egy farkaskutya, egy csomó agár
kefélük, fürösztük, ápolják őket,
mindegyik külön tányérból eszik
krumplit és húst, és kalácsot és tejet
és sok-sok kockacukrot.
Mi nem kapunk kockacukrot, se húst, se kalácsot
és tejet is csak a legkisebb testvérünk kap néha
mi száraz krumplit eszünk héjastól
Mi egy, két, három, négy, öt, hat, hét gyerek.

Marionnak szép cipője van,
sok cipellője van Marionnak,
egy, két, három, négy, öt, hat, hét pár cipője
fehér, ha sétálni megy, szandál, ha fürödni megy,
barna turistacipő a kirándulásra, kalucsni, ha esik az eső
és aranycipő, hogyha bálba megy.
És külön cipője van az iskolába is.
Nekünk nincsenek cipőink,
mi mezitláb szaladgálunk az udvaron
és fázunk és ázunk fagyban és esőben,
mi egy, két, három, négy, öt, hat, hét gyerek.

Marionra vigyáz egy miss, egy freilein, egy francia,
külön tanítják tornára, művészetre és táncra
szépségére ápolónó vigyáz
egy, két, három, négy, öt, hat, hét nagy, komoly ember.
Velünk nem törődik senki
apa, meg anya a gyárba mennek,
a tanító csak hadar unalmasan
egy piros-fehér-zöld könyvből
és meg is szokott verni bennünket,
egy, két, három, négy, öt, hat, hét gyereket.

Marion autón utazik Angliába, Svájcba, a Riviérára,
egy, két, három, négy, öt, hat, hét országot ismer:
mi itt élünk a füstös városokban
És csak a sáros utcákat és a sötét lépcsőházakat ismerjük,
amerre zsemlet és újságot hordunk naponta.
Zárva van előttünk a világ ma még:
de tudjuk, hogy másképen is lehet,
ha felnőtt munkás-testvéreink győznek a harcban
s segíteni akarunk nekik mi is,
egy, két, három, négy, öt, hat, hét ezer gyerek.

Az inkriminált verseskötetek sorában találjuk — bár aztán levették az ügyet a napirendről, mégis említésreméltó — a *Dalok és szavalatok* című, 1903 [!] -ben megjelent kötetet is. Meglepő módon az ügyészség 1931-ben, tehát majdnem 30 év után figyelt fel erre a könyvecskére.

Főv. Levéltár Főügyészségi iratok
1931. VII. 3—103.

Tárgy: Népszava kiadásában megjelent „Dalok és szavalatok c. verses füzet.”

A Budapesti Kér. Ügyészségtől.

Méltóságodnak 1931 május 12-én kelt 4090/1931. f. ü. számú rendeletére vonatkozással a leadott verseskötény felterjesztése mellett véleményes jelentésemet a következőkben terjesztem elő.

A Budapesten Kramer és Erhardt könyvnyomdájában (Csömöri út 28) előállított és a Népszava könyvkereskedés kiadásában megjelent „Dalok és szavalatok” című verses könyvben „Munkásmarseillaise”, a A munkások riadója”, „A munka népe”, „Munkáshimnusz” „Takácsok dala”, „Piros zászlónk”, A nőkhöz”, „Március”, „Aratáskor”, „A gyár előtt” „A tőke”, „Kikelet”, „Népdalok”, A., munka diadala” „Rabszolgák”. „Nemzetközi munkás riadó”, „Feltámadunk”, „Fordított világ”, „Munkás vagyok”, „proletárok dala”, „A proletárokhöz”, végül „Szózat” címek alatt közzétett versek a munkások helyzetével foglalkoznak, a munkások, a proletárok társadalmi elnyomottságát és nyomorát színezik, őket szembeállítják a munkaadó, a tőkés és általában a vagyonos osztállyal és az elnyomóival szemben.

Ezen verseknek tartalma alkalmas a munkások osztályához tartozókban, a munkaadó a tőkés, illetve a vagyonos osztályakkal szemben a gyűlölet felkeltésére és így a Btk. 172 §-ba ütköző és annak 2. bekezdése és az 1912. évi LVIII. évi tc. 19. §-a szerint minősülő izgatás büntettének a megállapítására.

„A Marha” felirat megjelent vers a katonai sorozást támadja és az ellen izgat, s így alkalmas az 1921. évi III. tc. 6. §-ának 1. bekezdésébe ütköző a katonaság intézménye elleni izgatás vétségének a megállapítására.

A „Bűneim” feliratú vers tartalma a papok elleni támadás és alkalmas a Btk 172. §-ába ütköző annak második bekezdése és az 1912. évi LXIII. tc. 19. §-a szerint minősülő a papi osztály elleni izgatás büntettének a megállapítására.

A foganatosított nyomozás során az eljáró detektív jelentése szerint az nyert megállapítást, hogy a verses füzetet előállító Kramer és Erhardt könyvnyomda Budapesten, az azóta Thököly út elnevezést nyert Csömöri út 28. szám alatt nem létezik s a főváros egyéb részében sincs üzemb. Az előállítás ideje, tehát ez okból nem is volt megállapítható. Ugyancsak a detektív jelentés szerint a verses füzet az 1900-as években került forgalomba s lett terjesztve.

Ezek szerint a verses könyv terjesztése két évnél régebbi időben történt és így a terjesztés megkezdésétől számított két év elteltése folytán az 1914. évi XIV. tc. 48. §-a értelmében a bűnvádi eljárás megindítása elévült.

Az 1896. évi XXXIII. tc. 25. fejezete szerinti eljárásnak ugyancsak az elévülés indokából nincs helye eltekintve attól, hogy miután semmi adat nincs arra, hogy az iratokhoz csatolt egyetlen példányon kívül csak egy példány is forgalomban lehetne, a most nevezett eljárás célszerűnek sem mutatkozik.

Budapest, 1931, június hó 17. napján.

Baróthy Pál
kir. főügyész
a budapesti kir. ügyészség elnöke.
Kir. Főügyész Úrnak, Budapest.

1933. március 22-én kelt az az ügyészségi vádirat, mely többek között *József Attilát a Lebukott c. vers* lediktálásáért vádolja. Az első tárgyalásra május 6-án került sor. Az első és másodfokú (1934. január 15.) bíróság bizonyítékok hiányában felmentő ítéletet hoz. 1934. május 16-án azonban a kúria izgatás vétségében bűnösnek mondotta ki a költőt, és 50 pengő pénzbüntetésre ítélte a versnek pusztá lediktálásáért, hiszen a szerzőséget bizonyítani nem tudták.

A Kommunisták Magyarországi Pártja a kezdődő népfront-időszakban minden lehetséges módon igyekszik beépülni a legális munkásszervezetekbe. A szociáldemokrata párt legális ellenzékeként indul meg 1933-ban az *Új Harcos c. folyóirat*. A 2. számban jelent meg *Lukács Imre Munkásleányhoz c. verse*, Lázár József álnévvel jegyezve. A folyóirat ellen indított perben külön vádat emeltek a költő ellen, aki akkor egy más ügyből kifolyólag börtönbüntetését töltötte; verséért további négy hónappal sujtották.

Akit szeretek, az a lány
nem büszkélkedik mint a páva.
a tekintete nem talány,
nem finom carfrang a ruhája.
Nem sugdosok fülebe alkonyatkor
szép szavakat a fényes csillagokról,
nem dicsérem szemének ragyogását,
hogy nem láttam még annak soha mását,
nem csókolom kezeit forrón-szenvedéllyel
tavasszal, virágnylás idején,
nem lopódzom ablaka alá éjjel,
hogy halk szerenádom könnyet csaljon szemén.
Akit szeretek, az a lány
a könnyeit sűrűn nem ontja,
nem sujtja le a fájdalom.
ha sok a baja, sok a gondja,
munkásleány ő, proletár,
elszánt, kemény, tüzes az arca,
nem csügged sohse, küzd velünk
az elnyomók elleni harcba.
Akit szeretek az a lány
nem mondja: örökké enyém lesz,
de most a párom társam ő
s megyünk előre kéz a kézben,
iatal teste mint a kő
a küzdelmeket állja. bírja,
első sorokban küzd elől
mikor az osztály hareba hívja.
A régi rend recseg-ropog
a munkásság ellene támad,

akit szeretek az a lány
 is töri zúzza az igákat.
 Ma elnyomás, rabszolgasors
 az életünk az osztályrészünk,
 de én és párom egy ütemre a
 a harcolók sorába lépünk.
 nem rettenünk, hogy aki küzd,
 azt börtön várja,
 mert harcunk nyomán szabad lesz
 a világ összes proletárja!

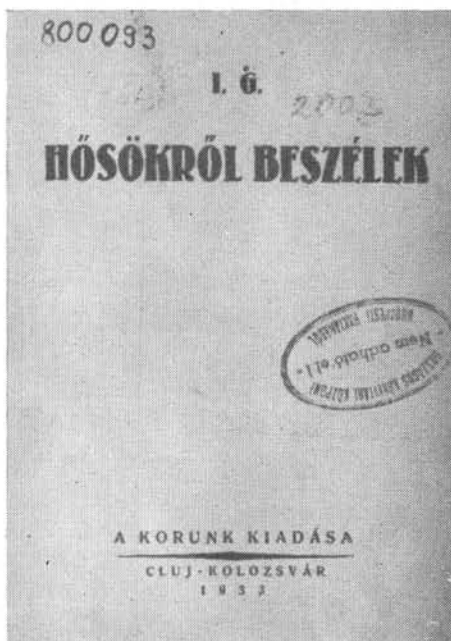
Az 1933-as betiltások között találjuk a jeles debreceni költő, *Oláh Gábor* nevét is.

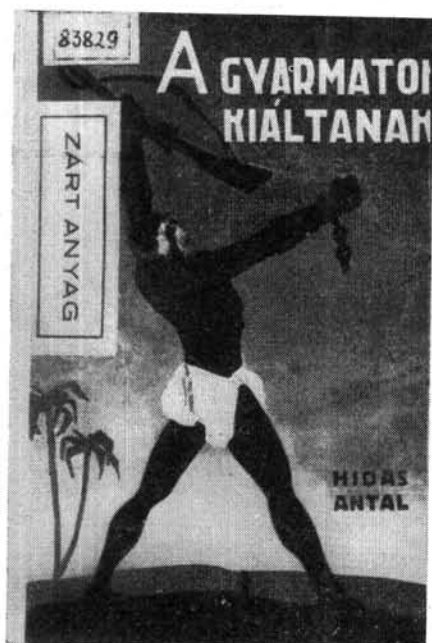
„100.185/2. A debreceni kir. törvényszék vádtanácsa 1933. évi okt. hó 4-én kelt B. 5.994/5. 1933. sz. végzésével *Oláh Gábornak*, a Debrecenben 1933 évben a Nagy Károly és Társai Grafikai Intézetében „*Panoráma*” címen megjelent verseskötetének 145—160. oldalait tartalmazó 10-ik íveinek, továbbá az ezen az íven levő „A visszaperdült bumeráng” c. költemény előállítására szolgált olombetűszedésnek, előzetes lefoglalását rendelte el... Bp. 1933. okt. 6.”

A szöveget a Posta- és Távirida Rendeletek Tárából szószerint idéztük. Az 1933-ban megjelent *Panoráma* c. kötetnek az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött köteles példányából valóban hiányzik a 10. ív.

A rendelkezés alapján detektívek járták végig Debrecen könyvkereskedéseit, és a verseskötet minden példányából kitépték a kritikus 16. oldalt. De igazán *Bálint Györgynek*, a később mártírhaltalt halt kommunista publicistának abban (*Pesti Napló* 1933. október 8.), hogy ebben az esetben a költőt nem tekinti a szabadság vértanújának. Az inkriminált vers; magánügy — és *Oláh Gábornak* ez a verse egyáltalán nem remekmű. *Bálint György* cikkét azonban jelentősnek érezzük. Egy fontos általános tanulságra hívja fel a figyelmet: „... Vannak helyzeti mártírok és vannak potenciális mártírok és minden igaz ügyet kompromittál az, aki a kettőt összekeveri... Aki valamely ügyet igazán szolgálni akar, jól teszi, ha a legszigorúbban igazoltatja a jelentkező mártírokat. A kitűnő *Oláh Gábort* bármikor szívesen fogadjuk majd mártírrá, ha erre valóban rászolgál, és nem a saját bumerángjától sebesül meg, hanem más, sötétebb és végzetesebb fegyverektől.”

Ugyancsak 1933-ban tiltották ki Magyarországról *Illyés Gyula* „*Hősökről beszéllek*” című nagyszerű elbeszélő költeményét, mely ebben az évben jelent meg Kolozsvárott.

A költemény arról szól, hogy az uradalmi cselédek megdézsmálják az uraság kertjét, csűrjét, kazlait. Így küzdenek a szegénység ellen. A kapitalizmusban nem bűn az ilyen lopás, ezt az erkölcsöt vallja a költő. De nemcsak a helyzetet rajzolja meg, hanem továbbmegy:

„Egy egész ország volt a föld s egy ország
 lesz azé, aki műveli,
 hamis a törvény, testvérek, mely
 másként és másnak rendeli!
 Nem vesztek hát, csak visszavesztek,
 nincs mit szégyelni! — nézzetek
 a vádlók, üldözők szemébe,
 míg tekintetük megremeg:
 ki itt a tolvaj, — emberek?!...
 ...készülj kis sereg
 keményebb harcokra és közben
 mint minden hadbaszállt sereg
 tartsd fenn magad ahogy lehet!
 Tartsd fenn magad és gyűjtsd erődöt
 barátkozva, bajtársian,
 amíg egy nap majd az egészért
 indul egy széles szép roham!”

Hidas Antal Sűrű csillagos az ég c. verses kötetét, mely a Sarló és Kalapács Kiskönyvtár első darabjaként jelent meg, a Magyar Posta Vezérigazgatóság hivatalos utasítására 1933-ban lefoglalta. A kötet versei ma már közismertek. „A harcban nem szabad megállni”, „A Vörös Hadsereg indulója”, „Rohambrigádok indulója”, „Vörös Csepel” stb. De akik a multban ismerték, nem is tudták, ki

e dalok szerzője, hiszen mint mozgalmi dalok és népdalok névtelenül terjedtek. Talán kevésbé ismertek a kötet satirikus versei, így például „*Jaj lesz neked spicli úr*” — Büchler és Schweinitzer barátkozásáról, vagy „*Szocdem banda*”.

Hasonló sors érte ugyanebben az évben A *gyarmatok kiáltanak* c. kötetét (A Szovjetunióban Élő Külföldi Munkások Kiadóvállalata).

A kötet mondanivalója nyilvánvalóan nem vágott egybe a „kultúrfőlény” urainak nézeteivel... *Hidas* a világ elnyomottjainak hangját tolmácsolja közvetlenül, megindítóan lázítón. Néhány verscím: *Megáradt a Gangesz, Mert Afrika miénk, Jávai öreg asszony mondja, Kínai Partizán dala, A kuli mondja, Hindu dal.*

Az égre hát! Szovjetpilóták ezre.
A legendát, mely századokig forrt,
Erős karunk most vasszárnyakba verte
S szívünkbe gyújtott lángoló motort:
Csak följebb! Mind följebb! És följebb!
Föl magasba gépmadár!
A légsavar rengése zúgja,
Hogy megvédünk Szovjethatár!

Szállj gépmadár! Repüljed át a földet.
Lángolja át ötágú csillagod!
Ó, légy erős, hatalmas légi flotta:
Megvédeni a munkásállamot!
Csak följebb! Mind följebb! És följebb!
Föl magasba gépmadár!
A légsavar rengése zúgja,
Hogy megvédünk Szovjethatár!

Nézz bárhová, a dolgozók százezre,
Mind készen áll s várják a nagy napot,
Mert tudják jól, ha jó az ultimátum,
A légi flotta válaszolni fog:
Hogy följebb! Csak följebb! És följebb!
Föl magasba gépmadár!
A légsavar rengése zúgja,
Hogy megvédünk Szovjethatár!

A hegyen túl, a gránicoktól messze,
A proletár oly nagy reményben él,
És üzeni, ha megdördül a fegyver,
Együtt velünk majd véres harcra kél:
Csak följebb! Mind följebb! És följebb!
Föl magasba gépmadár!
A légsavar rengése zúgja,
Hogy megvédünk Szovjethatár!

...Magyar határ, tíz éve dőlt az éjbe.
Vörös madár... eltörték szárnyaid,
De küldjük már a föld alatt s a fényben
Új magyar szovjet tűzes szárnyait!
Csak följebb! Mind följebb! És följebb!
Föl magasba gépmadár!
A légsavar rengése zúgja,
Hogy megvédünk Szovjethatár!

(Mind följebb!
Szovjet pilóták indulója)

Komjáth Aladár a proletárdiktatúra leverése után először Olaszországba menekül, onnét Bécsbe, Berlinbe majd a Szovjetunióba. Még berlini emigrációja idején jelent meg Moszkvában 1931-ben a *Mindent akarunk* című kötete, melyet a Horthy-cenzúra 1933-ban kitiltott Magyarországról, benne találjuk a híres *Meghalt Lenin, Proletár-Magyarország marsol, Emigrációs ének, November 7* c. verset. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmét 44 év óta sokan és talán szebben is megénekelték már. Mégis kiemelkedőnek érezzük ezt a verset, mert mozgósító erővel fejezte ki a győzelem nagyságát, a Horthy-korszak elnyomott munkásainak szívéhez és értelméhez szólva. *A Forradalom meghalt! — Éljen a Forradalom!* c. költemény a kétkedőket, a hitetleneket, az árulókat gúnyolja, s harcba hívja a proletárt.

Kik álltunk már,
elsőkül,
a világforradalom véres posztján
nyugat felé,
hibáztunk,
buktunk,
törődtünk, hogy száz életre elég:
másodszorra jobban csináljuk!

(*Emigrációs ének*)

A Tanácsköztársaság vérbefojtása után *Madarász* Emil is Ausztriába emigrált. A bécsi *Proletárban* publikált versei meghozták a költői sikert. A „siker” kommunista költő számára abban a korban jórészt úgy nyilvánult meg, hogy a reakciós hatóságok fokozottan figyelték, ellenőrizték minden szavát, lehetőleg még a gondolatait is. Nem véletlen tehát, hogy megvonták *Madarász* műveitől is a postai szállítás jogát. *Szovjethajók* c. verseskötete ezért nem juthatott el akkoriban a magyar olvasó kezébe. A címadó verset 1930-ban előadták egy budapesti munkásegyletben — az est rendezőit a rendőrég azonnal letartóztatta.

Egy nyári este Novorosszijszkból
egy vontató és négy uszály
elindult messzi napnyugatnak,
elindult csöndesen Galacnak
négy kis uszály, egy vontató:
öt szovjethajó...

S amerre jár az öt hajó,
dal-láng cikkáz az ár felett
s hogy Bécsbe ér az öt hajó, már
vele dalol falu, vasut, gyár,
kaszárnya, bányá, Alpések,
dalol, dalol az öt hajó és
felgyul a part a dal nyomán
s a Magyar Proletár Diktatura
százharminchárom égő napja
dalol a fasiszta Dunán:
Vörös Eperjes, Kassa, Bártfa
s a Kommunisták földalatti Pártja
dalol az öt szovjethajón.

(*Szovjethajók*)

A magyar királyi miniszterelnökség sajtóosztályának nyilvánvalóan nem tetszett *Madarász Lenin a Hortobágyon* c. verse sem:

Jönnek egyenként, jönnek kettesbe
a grófi csürben összeülnek este.

Pipáznak. Várnak. Olykor felhangzanak
a hortobágyi éjben furcsa szavak:

Omszk ... Irkuck ... Fergán ... Habarovszk ... Csita ...
s Kolesák, a fehér bandita

S halkan egyik megemlékezik,
hogy törtek Omszktól a Bajkál-vízig.
Másik a taskendi frontról beszél
S arról, hogy Frunze most merre s hol él.

Rohamra merre s hol rohantak
az Internacionális Zászlóaljok.

Majd felkel egyik azt modja: — Lehet.
s előkerül egy gyűrött kis füzet.

Egy gyűrött rongyos, fakó-veres
s valaki szól:
— Proletárii vszeh sztran szojevinyájitesz ...

Kint vastag, úri, éjjeli Hortobágy,
a grófi csürben sárga mécsvilág:
A zsíros kis füzet fölé hajolnak,
szolgaleányek

Lenint tanulnak ...

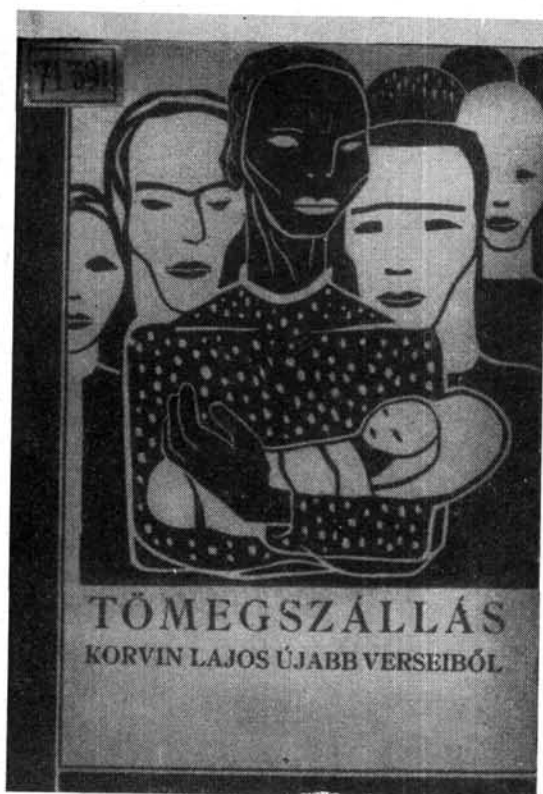
Egyenlőtlen harc folyik a költő és a cenzor között. Ezzel a megállapítással tartozunk az igazságnak. Mit tehet ugyanis szegény cenzor és egész apparátusa? Betilthat. Elkobozhat. Befoghatja a költő piros száját. A gondolatok azonban nem tehetősek indexre, nem foszthatók meg a postai szállítás jogától. S ott áll a cenzorral szemben a szegénységében szörnyű hatalmú költő, s mosolyogva veti papírra:

„... Ezen az estén Csepelen
piros tavaszt ígért a szél
s az érc-antennák, melyeken
Leninnel egykor Kun beszélt,
ma izzó ércmájusfa mind:
Csepel feltámadt, Csepel él,
Csepel velünk megint!

... Tizenkét évi harc után
a gyári pince mélyiten
ezen az estén alakult meg
a KMP-sejt Csepelen.”

(Csepel)

Hidas Antalnak 1934 elején újabb kötetét tiltotta ki a cenzúra Magyarországról. *Illyés* Béla így ír erről a kötetéről (*Néném kertje* 1958): „Ennek a Budapestben, az illegális mozgalom harcainak tüzeiben született verses könyvnek jelen-

tősége: híven tükrözte a Magyar Tanácsköztársaság emlékét, úgy, ahogy akkor a magyar proletariátus legjobbjainak szívében élt — és a népdalok hangján szólott (elsősül a magyar kommunista költők közül) a munkás-paraszt szövetségről. Ez a népdal-szerűség merész, következetes elfordulás volt a kommunista világszemléletű költők legtöbbször akkori béklyójától — a formalizmustól.”

1933 karácsonyán jelent meg 1000 példányban Lukács Imre „Mert mi nem felejtünk” c. verses kötete. Néhány hónappal később, 1934 elején a kötet miatt bíróság elé állították és osztályellenes izgatás, felforgatás vádjával két hónapra, majd az ügyész fellebbezése után hat hónapra ítélték.

„... Huszonkét éves lettem épp'
mint sok más — munkátlanná váltam.
Dolgoznék, de ha nincs kinek;
csak hugom keres a családban.

Aztán a börtön várt rám,
mert szóltam: „harca proletárok!” ...
Lázadó munkás sorsa ez;
nem baj, ha kell, mindig kiállok”.

(Egy proletár elmondja életét)

Az olvasó bizonyára megérti, hogy a rend őre miért sújtott le újra és újra Lukácsra:

„Míg kisgyerek volt, arról álmодott, detektív lesz vagy hajóskapitány. Labdát rugdosott, iskolába járt s járkált fáért, szénért, s kenyér után állt hosszú sort. Fázott lába-keze. Anyja eltartott három gyereket, apja arcképfestő volt hajdanán s a világháborúban elesett. Később azt hitte, mérnök lesz belőle. Szabómunkás lett. Hát tévedett. Hozzonnyolc éves most. Proli és költő. Nincs jó ruhája s nem nyujtott kezet a gazdagok felé és nem könyörgött alamizsnáért s nem is fog soha. Szava feszít, mint vasasok vésője és suhint mint a béres ostora!”

(Lukács Imre nyolc sorban.)

1934 elején jelent meg *Hollós Korvin Lajos Tömegszállítás* c. kötete. Fél évvel a megjelenés után betiltották, s a költőt bíróság elé állították. A kiadó ügytelenségből vagy provokációból felhívta a cenzori figyelmet a kommunista kötetre: Sztálin: Három év . . . c. könyvének hátlapján hirdette a költő új kötetét. A *Társadalmunk* 1935. december 20-i száma feltűnő betűkkel hozta a hírt: „Vasraverve hurcolták végig a városon Hollós Lajost, a Nyugat novellapályázat nyertesét.” A cikk közli a költő akkor írt gúnyversét:

Az 1921: III. törvénycikk alapján osztályellenes izgatás és vallásgyalázás miatt (ez utóbbi a címadó vers alapján) 6 hónapot kapott.

Rongy és romok. Fakó falak,
vén vakolatok omlanak.
Zúgokban odvas gomba nő,
penészt arat a vén idő
két ágy, egy rogyant kanapé
s a földön három szalmazsák
nyögi a füledt éjszakát.
A görcsös zsákokon heten,
kóttó a rossz kereveten
s öten a két ágy magasán,
megférve egymás szűk hasán.
Szagokból füledt, zagyva tor,
(fintorogna az úri orr!)
hagymát emészt facér vasas,
mosónó paszulytól hasas,
a többi gyomra csak korog.
savanykás éhbűzt párolog.
Bér s munka helyett rossz szavak,
evés helyett hát alszanak.
És lopnak is, mert élni kell,
az utcaseprő — míg vizez —
párnája alól kisgyerek
kicsen egy könyök kenyeret.
Döglődik itt a vén morál,
pap itt hiába prédikál,
mi „jámbor” volt és „tisza”, „szent”,
itt régesrégén tönkrement.
Hómunkás kolbászt álmodik
S hú hitvese az álmot itt
beváltja — ó pompás falat! —
az ifjú pékinas alatt.
Szűzmárja venné csak zokon,
ki függ fölöttük a falon,
de, bár ő szeplőtlen fogan,
lenevet rájuk boldogan.

(Tömegszállítás)

Berda József *Férjhangon* (1936.) c. kötetét *Egy politikus arcképe* c. verse miatt kobozták el. A vers Gömbös Gyuláról szólt félreérthetetlenül. A cenzor nyilván kerülni akarta a feltűnést, ezért pert nem indítottak a költő ellen.

Istenem, még ilyet, hogy te
nem hallottad a nagy miniszter
hatalmas beszédét az államháztartás
rendbehozatala tárgyában!

Én ott voltam lásd, s hazafiui
kötelességemnek eleget tevén, csupa
láz voltam a meghatottságtól; —
nemes indulat és honfibú!

Ily csodálatos elmét nem láttam
én még, mióta élek! Jó ebédektől
s vacsoráktól kidagadt szája oly
mélységes komolysággal rezgett, mely már
megdöbbsent okosságával.

Szinte látni lehetett, hogy ömlik
az ige örök malasztokkal fűszerezett
buzgalmas, mint finom illatú moslék
a vályúba, minek a boldog disznók
már előre rőfögnek . . .

De ez mind kevés ama történelmi
pillanathoz, mikor az asztalra csapott,
s mint a kard, csörrent az irgalmatlan
parancs: „Míg én vagyok itt, nem tűrök
izgatást, hazátlan bitangok!”

Minden kommentár nélkül közöljük Berda József mottószerű „Megjegyzése”t:
„Mivel a tiszta irodalmi szabadság az élő szó és betű nélküli képzetben érvényesülhet inkább: meg kell említenem, hogy kötetem anyagának több mint egynegyed részét kénytelen voltam — mint önkéntes cenzor — kihagyni.”

1937-ben az ügyészség betiltja *Illyés Gyula* „*Rend a romokban*” c. kötetét. Indokolás: vallásgyalázás és osztályelleni izgatás. Elsősorban a *Megjelenik* c. verset inkriminálták:

Megjelenik akkor majd Jézus
nem mint király de nazarénus
beszélget int a békességre
de mintha albánul beszélne
nem érti senki rossz cipőjét
nézik csak lukas felöltőjét.

S megjelenik Mária véle
kis cselédkönyvével kezébe
szégyenül valaki beírta
hogy gyermeke van hogy nem tiszta
helyet keres de helyet nem kap
mindenütt ortodoxok laknak.

Én sejtem csak meg kik lehettek
a kocsmaszínbén kik pihentek
szomszjasan a meredek úttól
elérem őket a falun túl
kar-karban itallal kínálva
dalolva visznek a halálba.

Egyébként a kötet sok más verse is „méltán” háboríthatta fel az uralkodó osztály cenzorait. (*Nem menekülhetsz, Kacsalábon forgó vár, Rigómező, A kocsis sorról, Dózsa György beszéde a ceglédi picon*). A kötet betiltásának széleskörű visszhangjából idézünk: *Szép Ernő Rend a romokban* c. cikkéből:

Egy kis fáradságot kérek Magától kedves jó szerkesztő úr. Csak annyit: tegye a szívére a kezét, mondja meg ismer-e nálam törvénytisztelőt.

No ugye nem. Köszönöm.

Most azután elmondom a járatot amibe vagyok.

Talán szerkesztő úr figyelmét se kerülte el az a napihír, amelyik múlt csütörtökön újságot, hogy az Illyés Gyula Rend a romokban című verseskötetét az ügyészség rendeltére elkobozták.

Az elkobzás a könyvben foglaltatott Megjelenik c. költemény miatt fogatosítottat.

Valami kétszáznegyven példányt találtak a kiadói raktáron, azt a kétszáznegyven verseskötetét az olvasók zemei elől biztonságra helyezték. Nem kísérelték meg, az ügyészi utasítás erre nem is szólt, hogy azokat a példányokat is elkobozzák, amelyek már a közönség kezébe kerültek. . . .

Nékünk szorongatott árvácska nemzetnek az Égen kívül egyetlen segítségünk és védelmünk a mi magyar nyelvünk, gondolatunk, álmunk, haláltalan szerelmességünk. Ennek a kürtösei dobosai harangozói, a költőink. Akik ezt a lelket tovább adják az érkezendő testeknek. Illyés Gyulát nélkülözhetetlen költőnk gyanánt tiszteljük. A Rend a romokban című könyvében valami 150 vers foglaltatik. Az ügyészség 150 versből egyetlen egy versen talált kivétlnivalót. Mi legyen a 149 verssel, ez a kérdés, akiket egyetlen hibás bajtársukkal egyetemben elhurcoltak a raktárról? Hiszen azoknak el kell jutni a magyarok eszéhez szívéhez, a nemzetnek valamely láthatatlan magasztos Tutora rendeli közénk a költőt, hogy éltető tüzével a szívünket gyujtogassa. . . .

Talán még érdekesebb a csehszlovákiai, kommunista szellemű *Magyar Nép* 1937. november 27-i számában megjelent cikk:

Ha megjelenik Jézus a puszták népe közt. . . .

Elkobozták Illyés Gyula új verseskötetét

Fokozódik a hadjárat a Márciusi Front írói ellen

Pozsony, november 26. — A budapesti államügyészség intézkedésére a rendőrség elkobozta Illyés Gyula nemrég megjelent verseskötetét, a „Rend a romokban” című könyv összes megtalálható példányait. Az ügyészség a büntetőtörvénykönyv 51. paragrafusára alapján rendelte el az elkobzást és azzal vádolja a kitűnő magyar költőt, hogy különösen a „Megjelenik” című versében meggyalázta a vallási tisztelet tárgyát képező dolgokat. A könyv a Nyugat kiadásában jelent meg. A rendőrség házkutatást tartott a Nyugat kiadóhivatalában és az ott talált 233 példányt lefoglalta, azonkívül sorra járta a könyvkereskedéseket, ahol több száz kötetet szedett össze.

A budapesti ügyészségen s bíróságokon hónapok óta, úgy látszik, más egyebet sem csinálnak, mint a haladó szellemű írók új könyveit olvassák — piros ceruzával a kezükben. . . . Kezdték Veres Péterrel, következett Fėja Géza két ízben is, azután a „Néma forradalom” szerzője: Kovács Imre, és most Illyés Gyulára került a sor. Mindnyájan a Márciusi Front vezető tagjai.

Illyés Gyula új kötete méltó folytatása eddigi műveinek és különösen szerves kapcsolat fűzi a legutóbbiakhoz, a Puszták Népéhez s a gyönyörű Petőfi-könyvhöz. A két prózai munka közt írt verseket tartalmazza az új kötet, amelyből a magyar nép keserősége, panasza tör el érett művészi formában. Külön nagy ciklusai: a Magyarok, a Kacsalábon forgó vár és a Jelek a szociális nyavalyák ezernyi problémájától feszülnek. Néhány, régebben, folyóiratokban megjelent verseit itt gyűjtötte össze Illyés Gyula, többek között a Dózsa György beszéde a ceglédi várpiacon, a Cigánytemető, Ozorai példa, Galamb utca, Szegénység, örökös éhség stb. A könyvnek egyik legszebb, legklasszikusabb darabját, az Egy barackfára c. költeményt csak nemrégön közöltük lapunk hasábjain. Illyés Gyula Budapesten elkobzott kötete, a Rend a romokban a szlovenszkói könyvkereskedésekben beszerezhető.

Az ügyészség által kifogásolt vers Jézust, a szegény nazaréust jeleníti meg a puszták és falvak szegényei közt, rossz cipőben, lyukas kabátban, és vele együtt édesanyja, Mária cselédkönyvvel, de helyet hiába keresnek és így járják a világot, békességre intve az embe-

reket... Óh, szigorú ügyész és bíró urak, hol van itt a vallásellenesség, mivel gyalázza meg a költő itt a vallási tiszteletet... Aki ismeri a nép mai életét, tudhatja, hogy a szegény emberek nagy nyomorúságukban szívesen gondolnak a szegény názáreti ácsmester üldözött, és megfeszített fiára...

Különösebb kommentár nélkül közöljük a harmadfokú döntést:

„A MAGYAR KIRÁLYI KURIA

a sajtó útján elkövetett igaztás büntette és vallásgyalázás kihágása miatt Illyés Gyula ellen indított bűntügyet, melyben a budapesti kir. büntetőtörvényszék 1938. évi április hó 22.

napján B. XXXV $\frac{13877}{1937}$ /13. szám alatt, a budapesti kir. ítélőtábla pedig közzvádlnak,

továbbá vádlottnak és védőjének fellebbezésére 1938. évi november hó 25. napján B. XI.

705 /18. szám alatt ítéletet hozott, a közzvádlnak, vádlott és védő részéről használt, semmisségi

panasz folytán nem nyilvános tárgyaláson vizsgálata alá vette és meghozta a következő

v é g z é s t:

A m. kir. Kúria a semmisségi panaszokat elutasítja.

I n d o k l á s.

Semmisségi panaszt jelentett be: 1. a kir. főügyész a Bp. 385. par. 1. a., pontja alapján az ítélet felmentő része ellen, 2., a vádlott és a védő a Bp. 385. par. 1. a., pontja alapján az ítéletnek a bűnösséget megállapító rendelkezése ellen.

A semmisségi panaszok alaptalanok.

Az alsófokú bírói ítéletek helyes és tüzetes okfejtését magáévá téve, a kir. Kúria is úgy találta, hogy a „Megjelenik” című vers. a rom. kath. hitfelekezet vallásos tiszteletének egyik tárgyát Szűz Máriát, sajtó útján, tehát nyilvánosan is közbotrányt okozó módon meggyalázza és így a Kbt. 51. §-ába ütköző sajtó útján elkövetett kihágás tényálladékát magában foglalja. — Nem tévedtek tehát az alsófokú bíróságok, amidőn a versért sajtójogi felelősséggel vádlott bűnösségét megállapították...

A „Dózsa György beszéde a czeplédi piacon” című költemény Dózsa Györgynek tulajdonított beszéd alakjában lázító hangon támad a nemesség ellen, amelyet azzal vádol, hogy kegyetlenül visszaél a parasztság alávetett helyzetével.

Minthogy azok a visszaélések, amelyek miatt a vers a nemességet ostromozza, a parasztság-nak a jobbágság intézményén alapuló alávetett helyzetével függnek össze, az alsófokú bíróságokkal egyezően a kir. Kúria is úgy látta, hogy a vádbeli sajtótermék nem egyéb, mint költői formában megrajzolt történelmi életkép, amelynek a mai viszonyokra alkalmazható vonatkozásai nincsenek és így abban sem az osztály ellen irányuló igazgatásnak, sem más bűncselekménynek alkotó elemei nem ismerhetők fel. — A vádlottnak e részben való felmentése tehát törvényes.

A bűnösség megállapítása illetőleg a felmentés miatt bejelentett semmisségi panaszok e szerint alaptalanoknak bizonyulván, azokat a Bpn. 36 §-ának első bekezdése értelmében el kell utasítani.

Budapest, 1939. évi június hó 21. napján. Kvassay Gyula sk. tanácselnök. Dr. Soóky József sk. előadó Dr. Szolnok Jenő sk. Dr. Ruhmann Emil sk. Dr. Tóth István sk.

A kiadmány hitelél:
Fodor Ferencné
kir. kúriai főtitkár.”

1938 és 1944 között húzhatjuk meg az utolsó cenzura-szakasz határvonalait. 17 esetben csapnak le költői művekre. Megfigyelhetjük, hogy szinte csupa politikai ügyről van szó. Horthy-Magyarország fegyverkezik, és háborúba indul a nagy szövetséges, a Führer és a még szeretetesebb szövetséges, a Duce oldalán. Költőink felemelik szavukat az ostoba politika ellen.

A következő években sűrűsödnek a betiltások.

Betiltott verseskötet 1938-ból *Varga Ferenc Szabadon* című könyve. Egyszerű proletárversek: *Béna gyermek a napon, Építkezés, A diktátorokhoz, Ének a toledói ötszázról, Nem akarunk háborút*. Ezek a címek elárulják a költő világnézetét, s ha a versek igen gyengék is, mondanivalójuk félreérthetetlen.

A *Magyar Katona Újság* 1938. dec. 4-i számában olvashatjuk: „Eliülteltek egy költőt, mert izgatott a fegyveres erő ellen. Az elmúlt esztendőben *Hercz György* kiadott egy verseskötetet, melyben *A derék kannibálok* című versében kifakadt a fegyveres erő ellen.

Pattog a zene, az utca harsány, amint menetelnek
Vállukon fegyver.
Az ablakból nézem őket, pereg a dob, azután kong,
Kong minden, köröttem fordul a világ és már is
A csendes óceán szigetén vagyok,
Hol óriási füvek és kövér fák közt
Fekete bőrű testvéreim
Szép fehér fogakkal készülnek a lakomára.
Óh dicső kannibáлизmus, hogy is tudnék én rólad méltón énekelni!
Három foglyot ejtettek a harcban,
Most három szomorú emberke
Megadással és egykedvűen várja sorsát.
Éhesek a kis fekete gyermekek és a fekete hajadonok,
Csillog a szemük, ahogy nézik a három foglyot
És a konok öregek készítik már a tüzet.

Mert nem hiába és ok nélkül ölnek le ők három embert,
Mint mi, civilizáltak, ezret és ezreket.
Ők nem hagyják rothadni célnélkül isten teremtményeit,
Ölnek ők, mint az éhes állatok és a buja természet,
Ölnek ők, mert így parancsolja a félelmes
Pappályfejú isten, kinek kell az eledel,
Épp úgy, mint varázslóinak és éhes mindnyájunknak.
Óh de mi, mi csak irtjuk egymást haszontalanul
S a legyilkoltak milliói hevernek körülöttünk.
Dicső kannibáлизmus!
A fekete fejedelem asszony
Szerelmes tekintettel emeli maga elé
Szépen formált szívét az egyik fogolynak
Talán hálásan is emlékszik szegényre,
Amint kemény és villogó fogai őrlik most a szívét
És a többi falatozó feketék
Megbékélve, jóllakottan simogatják szemükkel egymást,
Érzik: ingere és jó íze van így a világnak.

Az óriási füvek közt alszom, tompán kong az ég,
Sötétedik, forog, forog velem a világ
És én szegény, nyomorult európai,
Gázbombák és tankok bús földjének fia
Ijedten kukkantok ki az álmok dunyhái alól:
Eljutunk-e mi is az Ósi Kannibáлизmushoz,
Mely szebb és ártatlanabb a mieinknél
És ujjé!!!
Az emberevők faját tisztán őrizte meg mindmáig.

(*A derék kannibálok*)

Az ügyesség fegyveres erő elleni izgatás címén vádat emelt ellene . . . Hercz azzal védekezett, hogy ő csak a gázbombák és a harcokcsik ellen emelt szót, Ezzel szemben a törvényszék megállapította bűnösségét és egyhavi fogházra ítélte.

Hernádi (Hercz) György első kötete, mint már említettük, az emigrációban, 1921-ben jelent meg.

Harcát folytatja hazatérése után is (1934), s hogy e harcnak fele sem volt tréfa, azt mutatja 1938. évi elítéltetése.

A sanzonszerző *Harmath Imre* 1938-ban megjelent, *Én már egyszer éltem* c. kötetét — szerző első verseskötete — egyetlen verse, a pacifista szellemű *Szegény húszévesek* miatt tiltották be.

... Én húsz éves is voltam,
de húszesztendő korbán
csak húszesztendő voltam.
S ma húszévest ha látok,
mint elátkozott átok
úgy nehezedik rájuk
a vének szörnyű gondja
A múlt virágos dombja
s a jövő tarka völgye
előttük ismeretlen, mint az irokézek földje! . . .
Én azt mondtam, hogy csinn, meg stukk,
meg azt, hogy diabolo.
Ők azt mondják, hogy deviza,
meg azt, hogy golyószóró.
Én azt mondtam, hogy csúzli, srác,
meg azt, hogy panoráma,
Ők azt mondják, hogy sárgagáz,
meg arbitrázs, meg ráta! . . .
Hát nem!!!
Hát nem kell semmisen!
Mi nem kívánunk lenni sem,
mi korszerint is vének,
csak ezt zengi az égbe fel e könnyvirágos ének,
ha már az ember úgy is embertársa vérét issza,
az Ifjúságnak add Uram az Ifjúságot vissza!

Kassák Lajos 1926-ban tért haza az emigrációból. *Anyám címére* c. prózai kötetében közzéteszi egy kínai vers fordítását. A szabadkai *Híd* 1938. ápr. 4-i száma hírül adja: „Kassák Lajost, az ismert író elítélték Magyarországon, mert egy kínai katona versét közölte!”

A gárda voltunk és az élsereg,
így harcoltunk száz császárért veled,
mit bántad ezt? Vérünk rőt harmatával
locsoltad mind a nyári réteket,
tábornok!

Tábornok!
Mi voltunk a császár oszlopa,
mikor halálba küldött ostoba
parancsod s ifjú sziveinknek búzhödt
varjak hasában lett az otthona,
tábornok!

Tábornok!

Veres szemedből ronda gúny ragyog,
pazar érdemcsillagok,
s az útkereszten térden állva koldul
a nő, ki hajdan minket szoptatott,
tábornok!

(Tábornok)

*Miskolc*zy Ágost koronaügyész helyettes a *Sajtó* című folyóirat 1939. 10. számában „A sajtó szabadsága és a sajtó ellenőrzése” címmel élesen megtámadta *Fodor József*et. A költő *Jelenések évei* című verse indítja a kommunistafaló, „szovjetszakértő” *Miskolc*zyt arra, hogy hazaárulást, pacifizmust emlegessen, s felvesse „az úgynevezett szabadságjogok” helyrehozhatatlan következményeit. A vers *Fodor József Összhang nélkül* című kötetében jelent meg, 1937 végén. Formális eljárást nem indítottak a költő ellen, de *Miskolc*zy cikke valóságos polgári kivégzés volt, mélységesen jellemző cenzor és költő viszonyára.

1938-ban (a később a szélső jobboldalhoz csatlakozó) *Erdélyi József* kerül a vádlottak padjára. Osztály ellenes izgatás címen két hónapi börtönrre ítélik *Hörcsög* c. verse miatt.

Meghordta vermét télirevalóval,
megszedte a kalászkok elejét, —
a kapzsi hörcsög kiveti pocakját,
s élvezi most a nyárvég melegét.
Hantokra dül s örül a napsugárnak,
mely cifra szőrét cirógatva süt.
Az ádáz féreg szundikál szelíden. —
Hallgatja tán a tücsökhegedüt...

Állok merőn: lopom a ritka látványt:
a sütköző, elégült hörcsögöt...
Biztat az ördög: vágjak a hasához
egy jókora követ, avagy rögöt,
hogy pukkanjon ki, de megáll mellettem
egy jó angyal, megfogja kezemet,
s én állok, mint egy szobor, visszatartom,
meghalkítom a lélekzetemet...

Nézem, csak nézem azt a cifra patkányt,
mosolygok már, legyőzve magamat,
mint fenn az égen a hegyekre hajló
fürtérlő bölcs, nyárutói nap. —
Szánt-vet-arat, hord-csépél, örül az ember,
minden morzsára verejtéke hull.
A hörcsög? — Él, rabol, puhítja vackát,
alszik, zabál, mint valami nagyúr...

Az uralkodó osztály azaz cenzúratollnokai azonosítják magukat a hörcsög-gel? Vállalják a goromba hasonlatot? Vagy csupán a „mint valami nagyúr” világosan rájuk utaló magyarázata riasztja meg őket. Érdekes lenne ismerni az eredeti cenzúra-példdányt, vajon már a vers elején felfigyeltek-e az allegóri-kus hasonlatra, vagy csupán az utolsó versszak utolsó fél sora döbentette rá őket az osztályvizgatásra?.

Fehér torony című kötetét ugyancsak 1938-ban tiltották be. A kötetben publikált *Lovaspóló a Vérmezőn* című versét inkriminálták.

Robog az ócska villamos velem.
Az őszi Vérmező mellett robog.
A Vérmezőn ma lovaspóló készül
Nemes játék, nagyúri, szép dolog.
Előkelő közönségére vár
a rögtönzött emelvény nyáriszéke.
Volt már itt más emelvény: vérpad is! . . .
De „jobb kor” ez és béke van ma, béke...

Robog az ócska villamos tovább,
Ott várnak a bokavédős lovak
s ott álldogálnak, ütővel kezükben,
pólódreszben a játékos urak.
Sárga csizmában és fehér nadrágban,
cigarettaízva állnak és beszélnek. —
Szép időnk lesz a mérkőzésre mégis,
s más ily lovagi eszméket cserélnek.

Hát szép a nap, szép tér a Vérmező,
történelmi tér s a budai vár:
történelmi háttér. Játékhoz illőbb
teret az ürlovasság nem talál.
A lóimádó történelmi osztály
s a lézengő világfi ritterek.
Igazi történelmi levegő!
Lovagi tornák arany fénye leng!

Lovagi tornák, hősi rohamok,
Buda vívása . . . Látom Petneházyt,
látom Nagy Sándor huszárait, látom
török és német császár katonáit . . .
Csak ez a jármű ne zörögne úgy,
s mába vissza ne zökkentene,
világháború, forradalom, ínség
új rémlátásba ne kísértene! . . .

Huszár, kozák lekényszerült a porba,
de titeket kivetni nem lehet
a nyeregből. Urak maradtatok,
lőháton ültök az Idő felett.
Ti győztetek Berlintől Bagdadig,
Csikágótól Pekingig győztetek.
Ha mást nem is, de legyőztetek egyet:
a parasztot, a magyar nemzetet.

Istenért és hazáért, ugye, mindent,
csak zabot nem: az kell a paripáknak!
A magyarságból nektek az öröm kell,
kötelessége másoknak a bánat.
Ha nagyon bánatos a jó proli,
ugye, menjen ki a Városligetbe,
ott a ringlispil, üljön a falóra
s vágtasson vissza tündér Napkeletre!

Nyargaljon vissza boldog Ázsiába,
álmódja a lovasnemzetnek magát,
büszke magyarnak, úrnak és szabadnak,
csak ne érezze, ne tudja jogát,
jussát az élet minden öröméhez,
lovastétőkhöz és versenyző géphez.
Ne számítsa a nemzethez magát,
tartozzon csak az istenadta néphez!

Csak a ti lovatok kapjon zabot,
forduljon fel éhen a más lova,
áll a világok legjobbjá szilárdan,
nincs egyéb kérdés, nem is volt soha.
Száguldjon csak a ti gépkocsitok,
úrvezetők!... Ha zökken: bizonyára
gázol valakit a silány tömegeből,
szóra sem méltó pénzbírság az ára...

Robog az ócska jármű Pest felé.
Nem izgat a meccs kimenetele,
látom: verik a lapdát az urak,
s a lapda egy bolond fráter feje:
Martinovics mészbehullt feje ugrál,
pattog a Vérmező tiprott fűvén,
míg, — hogy is végződik e régi játék? —
jeltelen sírba nem gurul szegény...

Csak játszatok, sárgacsizmás, fehér-
nadrágos jó urak, csak játszatok!
Ne halljátok a villamos dübörgést.
ne lássátok a sápadt lázadót,
kinek a szíve gyermekek szívével
fáj, hogy a fűre lépni sem szabad,
s a korláttól is rendőr hajtja el:
ne nézze, hogy az urak játszanak.

Csak játszatok, ti gyarmatos urak,
pólódresszes balkáni angolok,
ne izgasson benneteket hogy én,
együgyű költő, mit is gondolok.
Hisz messze vagyok, messzebb tőletek,
én, én, a puszták felszakadt fia,
mint lovatok csutakolója és mint
a maharadzsatól a pária.

Éljetek a szép napokkal, urak,
játszatok míg be nem borul az ég,
sáros nem lesz a Vérmező és csúszós
törvényhozó kezetekben a fék.
Míg meg nem ered az őszi eső,
a Vérmezőre le nem hull a hó,
míg el nem fogy a zab, a türelem,
s ki nem döglik alólatok a ló!...

A losonci rendőrkapitányság 1939-ben elkobozta és beküldte az Országos Széchényi Könyvtárnak *Kazimir Károly Uj tizek* c. Kassán, 1933-ban megjelent verseskötetét, mely a költő 1906—1933 közötti válogatott verseit tartalmazza. A korábban keltezett versekből még csak ösztönös gyűlölet hangzik a gazdagok ellen, de a háborút már megrázó erővel tudatosan ítéli el. Későbbi

versei határozott és öntudatos proletárköltő hangját mutatják. Annak ellenére, hogy kisebbségi sorsban élt, írása minden nacionalizmustól mentesen a proletárösszefogás hirdetője.

... Dölyfős tőkések rabszolgahadának
 Nyomorsötétjében
 Lelked lett a fáklya.
 És mennek utána
 Éhezők,
 Szegények ...
 „Világ proletárjai egyesüljete!”

(Marx Károly halálának emlékezete)

Ugyancsak a losonci rendőrkapitányság kobozta el a következő sokszorosított kiadványt: *Csikarkov. Alex: A közös szoba: Drámai tanulmányok, Kórusok-versek.* H. é. ny. n. 11 lev. A külső címlapon olvasható Proletárművészet nyilván azonnal szemet szúrt. 1939-ben kapta meg az Országos Széchényi Könyvtár.

Munkanélküliek kórusa

Vil. szóló.:	Adjatok munkát!
Vil. kar.:	Munkát adjatok!
Söt. szóló.:	Szabadságot!

Női kar.:	Kenyeret!
Söt. kar.:	Jogot!
Söt. kar.:	Ma még nem kérünk
Vil. szoló:	De holnapra már
Vil. kar.:	Holnapra már senki sem vár
Egész kar:	Ma adjatok!
Vil. szoló:	A városokban nem dolgoznak
Vil. kar.:	Millió kéz áll munkanélkül
Sötét. szoló:	A falvakban nem dolgoznak
Söt. kar.:	Millió száj vár kenyér nélkül.
Vil. szoló:	A falvakban
Női kar.:	A városokban.
Söt. kar.:	Egy millió
Világos kar:	Öt millió
Egész kar.:	Munkanélkül, éhen, tétlen 65 millió
Világos szoló:	Proletárok! A világon, hol a tőke jármát nyögik, 65 millió testvérünk az éhhalállal küzdök.
Sötét szoló:	Az áruházak telve vannak!
Női kar.:	Habzik a pezsög, folynak a dáridók!
Sötét szoló:	Valahol, talán a mesében
Világos kar.:	Vagy talán a pékek polcain
Sötét szoló:	Illatoznak a ropogós, friss cipők
Női kar:	És koldulnak a munkásanyák, éhenhalnak a gyermekek
Sötét szoló:	Lemegy a nap
Világos szoló:	Feljö a nap
Világos kar.:	És nem dolgoznak a munkáskezek
Sötét szoló:	Nem dolgoznak és nincs is remény
Sötét kar:	A tőke könyörtelen és süket
Világos szoló:	A hegyesfogú bankárok olvasgatják a pénzüket
Világos kórus:	Egy millió
Sötét kórus:	Öt millió
Egész kar:	Hatvanöt millió
Sötét szoló:	Millió font
Világos szoló:	Millió dollár
Egész kar:	Millió és millió
Világos szoló:	De szám is millió van
Világos kar:	És ököl is millió
Egész kar:	És munkanélküli a világon hatvanöt millió!
Világos kar:	Munkát adjatok
Sötét kar:	Szabadságot
Női kar:	Kenyeret
Világos kar:	Jogot
Női kar:	A szenvedést nem tűrjük már
Férfi kar:	Holnapra már senkise vár
Egész kar:	Ma adjatok!

1940-ben tiltották be *Berda József Béke* c. kötetét. A nehéz sorsú, mindig keservesen küszködő költő kemény igazságokat formál jellegzetesen egyéni hangvétellű soraiban. Minden versébe nem köthettek bele, a választás *Édes pihenés* és *Szemérem* c. verseire esett. Az eljárás jogcíme: szemérem sértés. Bizonyára azzal vétett költőnk az urak finom szeméremérezete ellen, hogy sorozáson vetkőző férfiakról írt. Vagyis nem az a baj, hogy bizony nem rokonszenves megvilágításba kerül a háborúba induló ország katonai gépezete — nem: szemérem sértés történt!

Első fokon a *Méhes*-tanács felmentette *Berdát*. Másodfokon *Gadó* táblabíró 2 hétre ítélte, a kúria jóváhagyta az ítéletet, illetve 200 pengővel megválthatóvá

tette. Többen, köztük *Hatvany Lajos*, *Benedek Jenő*, *Simonovits István* adták össze a pénzt.

Százhetven centiméter
magasságot mért a mérték,
mikor anyaszült meztelenül
te is előléptél a meztelen
férfiseregéből s nyomban arra
gondoltál: mily sokat nő
az ember harminenyolc
esztendő alatt!
A ferfi jött ide már,
ki egykor csecsemő volt
s most nem súlyát, inkább
magasságát mérik s miután
megméretett: hát itt áll a
meztelen férfiak sorában
és vár, félszegen várja sorsát,
mint egy szégyenlős kisleány,
ki nem tudja, mitévő legyen.
Különös szemérem ez, megzavart
szívem oly furcsa szórakozása,
hogy már-már bocsánatot szeretnék
kérni szégyenemben: bocsássatok meg,
hogy így láttok most engem s hogy
én is észreveszem, mily pocakosak
s girhesek vagytok immár ebben
a meztelen valóságban, melyre
csupán az elmulás árnyéka borult
az egykori fiatalság hamvas illata helyett!

(Szemérem)

Avilággal való elégedetlenség, a fennálló rend elleni lázadás csendül ki *Sztojka László* Gherlán 1934-ben megjelent és 1941-ben betiltott, *Tárogató* c. verseskötetéből. Bár versei ajánlásában azt vallja, hogy nem áll semmilyen zászló alá, *Körbe-körbe* c. versében az elnyomottakkal való közös sorsot vállalja, és velük várja a szabadságot.

... Körbe-körbe, sápadt testvéreim,
körbe-körbe forog az útunk,
bérkaszárnnyák, nyírkos műhelyek,
gyilkos-irodák: ez a mi jussunk
Körbe-körbe, a bányák mélyén,
érc kell, szén, mert mulat a gazdag,
körbe-körbe, a földnek hátán,
magot vetni s nézni, hogy aratnak ...
Mi nem aratunk, nekünk ide
rúgnak annyit, ami kell estig,
hogy ne hulljunk ki a gépezetből,
szelíd tehénkéik, tőgyünket fejik, fejik,
Körbe-körbe, sápadt testvérek,
no de már piroslnak az arcok,
keményednek öklök és mellek,
fényesednek ígéretes harcok
képei, hogy egyszer a körbe-
körbe végetér s mi aratunk majd,
körbe-körbe, de nem sokáig,
sápadt testvéreim, látjuk még magunk szabadnak!

1942-ben a m. kir. államrendőrség váratlanul megjelent Mátyás Ferencnél s lefoglalta az ő kiadásában megjelent *Illyés Gyula — József Attila: A nép nevében* c. versesfüzetet. Bírósági eljárásra nem került sor, „csupán” elkobozták a kinyomtatott verseket...

Ez a kis könyv, mely forradalmi ponyvának nevezhető könyvészet-i ritkaság, forradalmi versek legális kiadása az erősödő fasizmus idején. *Kovalovszky Miklós* előszava megjelöli a kiadvány célját: a népről a népnek akar szólni, azt akarják a költők remekeivel, „hogypetróleumlámpás falusi szobák félhomályában, az istállóécs lángja mellett az ő szellemük világítson...” Az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példány unikum: kék és piros ceruzajelekkel, paragrafusok idézésével bejegyzett ügyészégi példány, melyen látható az ügyészség 1942. március 20-i engedélyező pecsétje.

A cenzori ceruza *József Attila* majd minden költeményét megjelölte. A *Legutolsó harcos* és a *Kész a lettár* c. versek az 1921. III. tc.-re utalnak (Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelme). A *Vígasz* c. vers mellé a 172. §-t jegyezték oda (osztályellenes izgatás).

Illyés Gyula versei közül kettőt jelölt meg a cenzori ceruza. A *Nem menekülhetsz* és a *Nocsak* címűt.

A *Csendőrségi Nyomozókulcs* 1942-ben közli *Pákozdy Ferenc Förfögetegben* c. verseskötetének betiltását. Tekintettel azonban arra, hogy közelebbit nem tudunk, csupán a betiltás puszta tényét közöljük.

„A parázs tűzzé válik, terjed,
Elhamvasztja ezt a hazug, rothadt
Társadalmi rendet” —

írja *Krizsó Kálmán* 1924-ben Kolozsvárt megjelent *Proletárversek* c. kötetében, melynek betiltását a *Csendőrségi Nyomozati Értesítő* 1944-ben közölte. A bevezetésben *Ormos Ede* ígéretes, bátor, modern írásnak nevezi, s megállapítja, hogy a költő az eltiportak és meggyötörtek felé küldi verseit. Ez utóbbiban igaza van, már a verscímek is felbőszíthették a „derék” cenzort: „*Légy üdvöz proletár*”, „*Osztályharc*”, „*Vázlat a proletárelétekről*”. A fent idézett mottó fejezi ki az egész kötet mondanivalóját. A versek művészileg gyengék, de a nyílt mondanivaló miatt felfigyelt rá a cenzúra. Általában jellemző a Horthy-cen-

József Attila

1905-ben született Budapesten. Apja munkás volt, de rejlélyes módon eltűnt, s magára hagyta családját, amely mély nyomorban élt. József Attila gyermekkorában hosszabb időt töltött Szabadszálláson és Ócsodón, ahova a Gyermekvédő Liga adta ki. Így ismeri meg a magyar falut és népet. Első költését 17 éves korában adja ki. Egyetemet végez, de nem lesz tanár. Különléle állásokban hányódik, irodalmi tehetségét nem méltányolják. A sok nélkülözés, keserűség felőrli lelkét. 1937-ben Balatonszázszón vonat elé veti magát és meghal. Összes versei 1940-ben jelentek meg.

A LEGUTOLSÓ HARCOS

Valami forró, nyári éjszakán
Gyárfüst oltott át lomha földszagot
S a legnagyobb félek szökken belém
Az utca és a föld fia vagyok.

Ma hat földrésze nyílik bimbója —
Szép szívem őriás, piros virág
És villamos hullámok lengetik
Világbalengő, kitárult szögát.

Börtön, kaszárnya, templom nem elég
Hogy a hegyekről ledobja szavain
És minden ige fölöttem leber
És minden más szándék szándéktalan

Ha én sírok, a világ vére hull,
Ha káromkodok, minden trón remeg,
Ha nevetek, az Isten is örül
S tavaszba szöknek akkor a telek!

Hitem: a sors lesz: Szívbeli Urunk
Akar csodátlan, új, legszebb csodát
Kaszárnyái, börtönai elrombolnak az
Arcunkról ömlő, lelkes lavinák.

Minden jövőndő tűz is bennem él,
Hogy az utolsó harcos én legyek
A simogatás az én lobogóm
S minden megindul, hogyha én megyek!

A lelkesedés zengő süvegét
Égig hajtják a görnyedt napok,
Ha szívelekben a tükör lesznek:
Az utca és a föld fia vagyok.

KESZ A LETAR

Magamban bíztam elejétől fogva —
ha semmije sincs, nem is kerül sokba
az az embernek. Semmikép se többé,
mint az állatnak, mely elhull örökre.
Ha félttem is, a helyemet megálltam —
szüleitem, elvegyültem és kiváltam.
Meg is fizettem, kinek ahogy merle,
ki ingyen adott, azt szerettem érte.
Asszony, ha játszott velem hittegetve:
hittem igazán — hadd teljen a kedve!
Sikáltam hajót, rántottam az ampát

NEM MENEKOLHETSZ

Lenéztünk a hajógépházba,
ahol a dugattyúk között
a fűtők futkostak vörösen
és meztelenül, mint az ördögök;
a forró lég mintha valóban
pokolból zúdult volna ki —
Micsoda munka!... Megszokták már,
szólt könnyedén mellettem valaki.
Nyugszéken ültem a hajón már
esukott könyvemmel térdemen,
kétfelől kéklő hegyek üsztak,
ápolták megfáradt szemem.
Dombok és felhők... megirratlan
verse volt ez is, az utazás,
futó képeit lágy átembe
fonta a lenti tompa dohogás.

Üsztam a vízen, fűt a fényen,
boldogan, hogy felül vagyok,
költői szintjén a világnak,
amely alattam békétlen dohog,
izzad és köpköd fuldokolva —
— Megszokták... — nyugtattam magam —
Megszokták? — nyilalt belém ekkor
a mult fagyasztó éllel, gúnyosan.

Megszokták? — Meg tudfád te szokni
— (volt benne részec) — a kapát?
Emlékszel? Emlékezz apádra!
Mit szokott ő meg? A halált!
Sorsa derekán mit szokik meg

mind-mind — (hisz tudod) — a szegény?
Kínulódva jártam föl-alá már
a hajó lüktető fedélzetén.

— Bolond vagy — sziszegtem magamban
— Áruól az vagy, semmi más! —
csattan egy másik hang szívemben
s tagolta egyre rá a dohogás.
— Áruól Hazug! Nyomorult vagy!
Lapuló bérenc!... — Ha megint
alul kerülnél, a fűtőkhöz:
megszoknád azt a fojtást, azt a kűnt?...

A korlátnak dőlve vívódtam
s úgy éreztem mintha apám
lőtene lent, mint rég fűtőt is
napszámra szegény a gróf birlokán
Mintha apám és minden ódom
dohogott volna ott alatt,
fajongott volna ott alatt,
fajongott volna föl a sírból, —
Verte a rengő padló talpamat

Néztem kapkodva a vízet, a
futó tájat, mintha velem
már nem is ez a hajó futna,
hanem a dohogó történelem.
Mintha dühöngve, hányingerlőn
az rázna, könyörtelenül
tagolva a szót: nem feledhetsz,
nem menekülhetsz, — bárhová kerülj!

zúrára és a rendőrség felfogására, hogy olyan kommunista írások, melyek nyelvüknél, stílusuknál fogva magasabb művészi színvonalat képviseltek, s nem voltak ennyire közérthetőek, szabadabban terjedhettek.

Ugyancsak Erdélyben, Szatmáron jelent meg *Sachalin P. L. A kiknek (!) fáj az élet* c. verseskötete 1929-ben. A szerző bizonyára nem kommunista, de az egyenlőség és szabadság világát óhajtja, s elítéli a társadalmi igazságtalanságot. *A pénz fejedelmei, Nem társadalom, Törvénytelen* c. verseiben világosan az elnyomottak oldalára áll. Éppen ez a világos — bár művészietlen formában közölt — mondanivaló okozta a kötet kitiltását. 1944-ben került erre sor. A Horthy-cenzúra — mint láthattuk — szorgalmasan tevékenykedett a „viszszatért” területeken is . . .

A megvilágítás nem homogén csapatot ér: eltérő világnézetek, politikai felfogások, erősen eltérő művészeti irányok képviselőit látjuk. Néhány nagyon fontos tényező azonban összekovácsolja költőinket. Ki így, ki úgy, ki következetesen, ki kevésbé, de mind szembenáll az uralkodó rendszerrel. Egyenlőtlen harc folyt, melyből mégis a költő, a humánus került ki diadalmasan. Hiszen az egykor betiltott műveket ma nagyrészt szép kiállítású „gyűjteményes” és „válogatott” és „összes” versekből bátran olvashatja az olvasó. S amiért az inkriminált versek, verseskötetek íródtak — sok súlyos társadalmi gond a történelem lomtárába került.

Bibliográfia

Tiltott versek, verseskötetek. 1919—1944. :

[*Babits Mihály*] Savarius: A bujaság himnuszai és egyéb erotikus költemények. Párizs 1926, Lafayette. 92 l.

Babits Mihály: Erato. Az erotikus világgköltészet remekai. [Ford.] — —. A rajzok François de Bayros eredeti munkái. [Wien 1921], Hellas, 143 l., 6 t.

Berczeli Anzelm Károly: Mise. Versek. Szeged 1926, Koroknay. 167 l.

Berda József: Béke. Versek. Újpest 1940, Ritter ny. 32 l.

Berda József: Férfihangon. Versek. Bp. [1936], Szerző, Ritter ny. Újpest. 3) l.

Bodrogi Zsigmond: Virradóra. Versek, dalok. Bp. 1919, Magyarországi Szocialista Párt, Pesti ny. 127 l.

Csikarkov, Alex: A közös szoba. Drámai tanulmányok. Kórusok-versek. H. é. ny. n. 11 lev. (Soksz.)

Csizmadia Sándor: Proletár versek. Bp. 1919, Világosság ny.

Diószeghy Tibor: Bök. [Versek.] Wien 1920, Steyer Mühl. 48 l. (Színes Epek övek 3.)

Erdélyi József: Fehér torony. — — válogatott versei. 1913—1938. [Bp. 1938], Bartha Miklós Társ. 388 l.

Erdélyi József: Hőrcsög. (Vers.) 1938.

Eszméjetelek föld robotosai! — Magyar földműves nép, munkáld meg a földet! [Két vers.] [Bp.] 1919, Közokt. Népbizt. [4] l.

Farkas Antal: Bujdosó Péter nótás könyve. 1920—1922. [Versek.] Wien 1922, Szerző, Norbertus ny. 104 l.

Farkas Antal: Fekete nóták, vörös rigmusok. Versek. Bp. 1919, Közokt. Népbizt. ny. n. 70 l.

Farkas Antal: Proletárok verses könyve. Dalok és versek. Szerk. — — Bp. 1919, Népszava 64. l.

Fenyő László: Építés orgonája. — versei. [Bp.] 1922, Kiáltás. 62 l.

Fodor József: Jelenések évei. — Összhang nélkül [Bp. 1938], Athenaeum. 86 l.

- Gábor Andor: Az én hazám. Versek az emigrációból. Bécs 1920, Bécsi Magyar Kiadó. 112 l.
- Gábor Andor: Mert szégyen élni s nem kiáltani. [Versek.] Wien [192?] Ama Verl. 126 l.
- Gyagyovszky Emil: Ünnepet várok. [Versek.] Bp. 1912, Népszava. 94 l.
- Harmath Imre: Én már egyszer éltem. — — költeményei. [Bp.] 1938, Szerző. 93 l.
- Herez György: A derék kannibálok. — Idegenből idegenbe. [Versek.] Bp. 1938, Faust Imre, Paulovits ny. Sztl.
- Herez György: Versek. Berlin 1921, Malik. 42 l. (Fiatalok könyvei l.)
- Hidas Antal: Az ellenforradalom földjén. Wien (1926?) Arbeiter-Buchhandlung. (Munka és Tudás könyvtára 9.)
- Hidas Antal: A gyarmatok kiáltanak. [Versek.] Moszkva-Leningrád 1933, A Szovjetunióban Élő Külföldi Munkások Kiadóváll. 181 l.
- Hidas Antal: Sűrű csillagos az ég. [Forradalmi] dalok.) Moszkva 1932, Szovjetunióban Élő Külföldi Munkások Kiadóváll. 23 l. (A „Sarló és Kalapács” kiskönyvtára l.)
- I[llyés] G[yula]: Hősökről beszélek. (Költemény.) Cluj — Kolozsvár 1933, Korunk. 45 l.
- Illyés Gyula: Rend a romokban. [Versek.] [Bp. 1937], Nyugat. 219 l.
- Illyés Gyula — József Attila: A nép nevében. [Pestszentlőrinc 1942, Mátyás Ferenc Könyvkiadóváll.], 32 l.
- József Attila: Döntsd a tőkét, ne siránkozz. Versek. Bp. [1931], Új Európa Könyvtár, Juhász ny. 48 l.
- József Attila: Lázadó Krisztus. 1924. Kékmédár 1923. okt. 19.
- József Attila: Lebukott. 1933.
- Kassák Lajos: Tábornok. [Kínai vers fordítása] — Anyám címére. [Önéletrajz.] (Bp. 1938) Cserépfalvi 257 l.
- Kassák Lajos: Máglyák énekelnek. 1919—1920, Wien 1920, Bécsi Magyar Kiadó. 120 l.
- Kassák Lajos: Világanyám. — — összes versei. Wien 1921, Bán-Verl. 145 l.
- Kazimir Károly: Új tüzek. Versek. Košice [1933], Universum ny. 103 l.
- Komját Aladár: Mindent akarunk. Versek. Moszkva 1931, Centrizat. 56 l. („Sarló és Kalapács” könyvtára. Szépirod. sor. 5.)
- Komját Aladár: Új Internationale. [Versek.] Bp. 1919, Helios ny. 31 l.
- Korvin Lajos: Harc. Versek. Bp. 1930, I. „B. „C.” 32 l.
- Korvin Lajos: Tömegszállítás. — — újabb verseiből. Bp. 1934, Danton, Wilhelm ny. 38 l.
- Krizsó Kálmán: Proletárversek. Cluj 1924, Kadima. 38 l.
- Lukács Imre: Harcra. — Ifjúgárda 1930. I. sz.
- Lukács Imre: Mert mi nem felejtünk!... (Versek.) Bp. 1934, Gyarmati ny. 30 l.
- Lázár József
- [Lukács Imre]: Munkásleányhoz. — Új Harcos 1933. 2. sz.
- Madarász Emil: Szovjethajók. Versek. Moszkva-Leningrád 1933, Szovjetunióban Élő Külföldi Munkások Kiadóváll. 54 l. (A „Sarló és Kalapács” Könyvtára.)
- Mi kantu. (Énekeljünk.) (Munkásdalok.) (A bírósági eljárást közli a Sajtó 1931. 9. sz.)
- Nádass József: Te és ti. [Versek.] Bp. 1931, „Munka”. 43 l.
- Nők májusa: Várnai Zseni: Így égtem, énekeltem... — Berkó Sándor: Lesznek még ők boldogok. [Bp. 1939, Világosság ny.] 8 l.
- Oláh Gábor: A visszaperdült bumeráng. — Panoráma. [Versek.] Debrecen 1933, [Nagy Károly ny.] 358 l. (A 145—148 l. hiányzik.)
- Pákozdy Ferenc: Förfögetegben. Versek. [A borítólapon Kohán György műve.] Hódmezővásárhely 1943, [Ladányiné ny. Bp.] 142 l.
- Pákozdy Ferenc: Kalapácsos emberek. — 100% 1930, 8. sz.
- Pákozdy Ferenc: Vers. — 100% 1929. 3. sz.
- Palasowsky Ödön: Reorganizáció. [Versek.] Gyoma 1924, Manifesztum-kiad., Kner ny. 30 l.

Peterdi Andor: A föld énekel. Forradalmi versek. Bp. 1919, Szoc.-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja, Stephaneum ny. 104 l.

Proletár Daloskönyv. — [24 forradalmi dal kottával.] Henri Barbusse előszavával. Párizs 1926, Párizsi Munkás. 32 l.

Radóti Miklós: Újmódi pásztorok éneke. — — versei. Bp. 1931, Fiatal Magyarország. 49 l.

Szachelin P. L.: A kiknek [!] fáj az élet. Költemények. Satu Mare 1929, Szerző. 135 l.

Sztojka László: Tárogató. Versek. [Gherla 1934, Auróra ny.] 78 l.

Van egy babája Marionnak. Vers. [Az illegálításban röplapon terjesztették.] [1931].

Varga Ferenc: Szabadon... Versek. [Bp. 1938, [Gleria ny.] 32 l.

Várnai Zseni: Forradalmi versei. Bp. 1919, Közokt. Népbizt., Athenaeum ny. 72 l.

Várnai Zseni: Vörös tavasz. — — új versei. Bp. 1919, Népszava. 111 l.

Források

Csendőrségi Nyomozókulcs

Belügyi Közlöny

Bűnügyi Körözések Lapja

Corvina

Posta- és Táviráda Rendeletek Tára

Irodalomtörténet 1945—1960 (1952. 3—4. l. Rejtő).

Fővárosi Levéltár Főügyészégi iratok

OSZK Növedéknaplók

Dezsényi Béla és Kozocsa Sándor szíves közlései

A cikkben szereplő élő írók szóbeli közlései, valamint az általuk rendelkezésemre bocsátott periratok, könyvek.

A Sajtó